

Bispevalget i den danske Kirke

fra Reformationen indtil Enevælden.

Af Holger Fr. Rørdam.

Det er en bekjendt Sag, at Spørgsmaal om Valget og Beskikkelsen af Biskopper have forvoldt en overvættes stor Mængde Stridigheder i Middelalderen baade her og andesteds, et Vidnesbyrd om, at Bispedømmet under det pavelige Hierarki var blevet noget helt andet, end hvad det oprindeligt havde været, dengang Apostelen Paulus skrev til sin Ven og Discipel Timotheus: »Det er en sand Tale, dersom nogen attraar et Bispeembede, har han Lyst til en god Gjerning«. Biskoppen var bleven en mægtig verdslig Herre, medens der kun kjendtes lidet til den »gode Gjerning«, som ved ham skulde udrettes i Menighederne, og det gik, som Digteren har sunget:

Til Ring og Stav, til Borg og Len
var Bejlere vel ti for een,
til Martyrkronen ingen.

Da med Reformationen Glandsen og Herrevælden blev tagen fra Bisperne, og kun Arbejdet blev tilbage, tabte Stillingen en stor Del af den Tilløkkelse, den forhen havde øvet paa verdslig Ærgjerrighed og Nydelsessyge, og skjønt der ogsaa senere fandt Bispevalg Sted, bleve disse af en langt mere fredelig Natur end tidligere. Imidlertid har det dog sin kirkehistoriske Interesse at faa oplyst noget omhygge-

ligere, end det hidtil er sket, hvorledes dette Bispevalg foregik, indtil det ved Enevældens Indførelse ganske gik over i Kongens Haand.

Det er ikke bekjendt, at nogetsomhelst Valg er gaaet forud for de første Superintendenters Beskikkelse i Aaret 1537. De ere utvivlsom udnævnte af Kongen, men Kaldsbrev er dog ikke bevaret for nogen af dem, og rimeligvis er heller intet udstedt. Bispeembedet i den evangeliske Kirke blev dem overdraget ved D. Johan Bugenhagens Indvielse, men det er ikke bekjendt, hvem der har henledet Kongens Opmærksomhed just paa disse Mænd, eller om nogen Prøve er gaaet forud for deres Indvielse.

I den latinske Kirkeordinans, der udstedtes samme Dag som Superintendenterne indviedes (2den Sept. 1537), angaves Reglerne for, hvorledes Bispevalget for Fremtiden skulde foregaa, og disse Regler fik Gyldighed som Landslov ved Optagelse i den danske Kirkeordinans (af 14de Juni 1539). De lyde som følger: »Naar der udi noget Stift fattes en Superintendent, da skulle alle Sognepræster aleneste af Kjøbstederne i Stiftet komme tilsammen. Tyvende Dag efter han er død skulle de samles udi Byen, der som Superintendentens Bolig er. Saa skulle de endrægtige give fire Sognepræster Fuldmagt og Myndighed at udvælge en, den de kjende en lærd Mand og skikkelig baade udi Lærdom og Levned. Saa skulle samme fire følge hannem hen til den Superintendent, som næst er ved Haanden, at han der bliver overhørt. Kan det ikke strax ske, saa maa de gjøre det, det snarest de kunne. Dersom han dømmer da hannem skikkelig dertil, da skal han siden hensende hannem til Kongl. Majestæt, at han bliver stadfæstet. Dersom Kongen da annammer hannem, da skal han ved sine Befalingsmænd og Lensmanden der sammesteds gjøre hannem myndig udi Stiftet og befale alle Sognepræsterne, at de skulle anse hannem derfor og lyde hannem i de Ærinde, som en Superintendent befalet er, og saa skal Superintendenten sværge Kongen Troskab, og at han vil være flittig udi sit

Embede og aandelige Regimente, der (o: som) han haver paa Kirkens Vegne, af den Naade Gud giver hannem. Med det Skjel skal han og under sig have alle Provster, Sognepræster og Prædikere, saa at de skulle lyde Superintendenten. — Naar saadan en Superattendent er da saa annammet til Stiftet, da skal han aabenbare indvies i den Kjøbsted, der som han skal bo, paa en Søndag eller nogen Højtidsdag, førend Prædikenen begynder, ret for Alteret, formedelst Provsterne og fem eller sex Prædikere, som der næst hos ere. Men den Superintendent, som der næst hos er boendes, skal indvie hannem¹⁾».

Saavidt Kirkeordinansens Bestemmelser. Det mærkeligste er imidlertid, at disse Regler i deres Helhed kun synes at være blevne fulgte i de færreste Tilfælde. I den følgende Tid finde vi nemlig Exempler snart paa een, snart paa en anden Afvigelse fra Lovens Bud. Og da disse Overtrædelser af Ordinansen som oftest udgik fra Regjeringen selv, saa kunde de ikke godt blive Gjenstand for nogen Paatale. For at godtgjøre, hvorledes Forholdet var, saa længe Kirkeordinansens ovenanførte Bestemmelse overhovedet stod ved Magt, maa vi imidlertid gaa i det enkelte, og vi kunne da bedst gaa stiftsvis frem, for saaledes paa den sikreste Maade at naa til en grundig Indsigt i Sagen.

Ribe Stift.

Det første Bispevalg, der forefaldt efter Lovens Udstedelse, var Hans Tavsens i Ribe. Vi have vel ingen egentlig Beretning derom; men Kongens Stadfæstelse og Lensmandens »Myndiggjørelse« af ham er dog bevaret. I Stadfæstelsen siges, »at menige Prælater, Kanniker og Kapitel, sammeledes alle Herredsprovster, Sognepræster og menige Kleresi over alt Ribe Stift havde endrægtelig efter Ordinansens Lydelse begjært og navngivet Mester Hans Tavsens

¹⁾ Kirkeordinansen, Udg. 1640. Bl. LXXXVI—VIII. Jfr. Cragil Annal., Addit, p. 63.

for en Superintendent». Oprindelig havde der i Udkastet til dette Kongebrev staaet, at de havde »kejst, kaaret og udvalgt« ham; men da man rimeligvis vilde undgaa at give Valget en altfor selvstændig Betydning, idet dets Gyldighed skulde afhænge af den kongelige Stadfæstelse, saa bleve de sidstnævnte stærkere Udtryk i den udfærdigede Stadfæstelse ombyttede med de svagere »begjæret og navngivet«¹⁾. Hvad selve Valget angaar, da synes langt flere at have haft Stemme med deri end de, der i Kirkeordinansen udpeges til dette Hverv.

Efter Tavsens Død den 11te November 1561 skrev Stiftslensmanden i Ribe til Kongen og spurgte, om Hs. Majestæt »vilde lade forskikke en udi hans Sted, eller der skulde ske Udvælgelse efter Ordinansens Lydelse eller ej«. Udentvivl have vi i denne Forespørgsel en Antydning af, at der allerede var forefaldet Tilfælde, hvor Kongen, uden Hensyn til Ordinansens Bestemmelser om Kjøbstedpræsternes Valgret, umiddelbart havde beskikket Superintendenter. Da der blev svaret Stiftslensmanden, at Valget skulde foregaa efter Ordinansen, skete dette ogsaa; men saa lidt hang man sig dengang i Formerne, at ikke blot de ved Ordinansen bestemte fire Kjøbstedpræster foretog Valget, men ogsaa andre af Stiftets Præster og lærde Mænd fik en vis Andel deri. Stiftslensmanden skrev nemlig til Kongen: »Er Ed. Kgl. Majestæts Skrivelse kommen mig tilhænde, at foreskrive de lærde udi Riberstift at eligere en Superattendent udi salige Mester Hans Tavsens Sted, hvilket de og efter Ed. Kgl. Maj.s Begjær gjort have, og efter Ordinansen ikke eneste fire af Kjøbstederne, men siden Kapitlet og alle de lærde her udi Byen, og alle omliggendes Clerici samdrægteligen have givet denne højlærde Mand, Mester Povl Madsen, Lectori udi Kjøbenhavn, endrægtelig Røst¹⁾«. Rimeligvis er det ovenfor omtalte Valg af Hans Tavsens sket netop paa

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. III, 28—30.

²⁾ Ny kirkehist. Saml. III, 341—2.

den samme Maade, saa at det nu er blevet taget til Forbillede. Efterat M. Povl Madsens Valg var foregaaet paa den ovennævnte Maade, bleve to af Stiftets Kjøbstedpræster afsendte til Kjøbenhavn for at meddele ham Valget og bevæge ham til at modtage det, samt for at udvirke kongelig Stadfæstelse deraf¹⁾. Den ny Biskops Indvielse foregik i Ribe Domkirke den 10de Maj 1562, og Biskop Kjeld Juel i Viborg var Ordinator, alt i Henhold til hvad Ordinansen i denne Henseende havde bestemt²⁾.

Da M. Povl Madsen tyve Aar efter kaldtes til Sjælands Bispestol, forsamledes atter Ribe Stifts Kjøbstedpræster i Ribe »efter Ordinansens Lydelse» og valgte den 3die Avgust 1569 M. Hans Laugesen, Lektor i Theologi ved Domkirken sammesteds, til deres Biskop. Efter Forlydende havde Kongen udset Psalmedigteren M. Hans Thomesen, der da var Sognepræst ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, til Embedet³⁾; men det er dog et Spørgsmaal, om Rygtet talte Sandhed; thi da M. Hans Laugesen gennem Hofpræsten M. Niels Kolding henvendte sig til Kongen, for at bede sig fritaget for det ham tiltænkte hæderlige Hverv, som han antog vilde overstige hans Kræfter, svarede Kongen nej til hans Begjæring⁴⁾. Den udvalgte Biskop ledsaget af tvende af Stiftets Kjøbstedpræster begav sig da over til Sjælland for at aflægge Superintendenteden og modtage kongelig Stadfæstelse. Efterat dette var skeet, blev han den 16de Oktober 1569 indviet i Ribe Domkirke af Biskop Kjeld Juel fra Viborg⁵⁾.

Det Bispevalg, der foretoges i Ribe efter M. Hans Laugesens Død (den 16de Avgust 1594), frembyder en særegen Mærkelighed ved den Indblanding, som Regjeringsraadet, der styrede Landet i Christian IV's Mindreaarighed, tillod sig, nærmest paa Grund af Uenigheden mellem Valgmændene.

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. III, 345.

²⁾ Script. Rer. Dan. VII, 204.

³⁾ Mag. til den danske Adels Hist. I, 156.

⁴⁾ Se nedenfor Tillæg, Nr. 6.

⁵⁾ Mag. til den danske Adels Hist. I, 157.

I sin Levnedbeskrivelse af Anders Sørensen Vedel har Wegener dvælet udførlig ved Sagen¹⁾; men da jeg har fundet enkelte ny Oplysninger, maa jeg dog her fremstille Forholdet, saaledes som jeg har opfattet det. — Omtrent en Maaned efter den forrige Biskops Død kom Kjøbstedpræsterne sammen i Ribe. M. Anders Vedel, der var Dekan i Ribe Domkapitel, ønskede meget gjerne at blive valgt, og rejste endog en af Valgmændene imøde, for at overtale ham til at stemme paa sig. Det lykkedes ham, som det synes, ogsaa at vinde de to af de fire Valgmænd, nemlig Præsterne M. Jens Sørensen Harte fra Kolding og Hr. Jens Farsen fra Vejle. De to andre Valgmænd vare rimeligvis M. Peder Hegelund, der var Sognepræst ved Domkirken i Ribe, og M. Lavrits Gjødese, der var Sognepræst ved S. Katrinekirken sammesteds. Hegelund ønskede, saavidt man kan skjønne, selv at blive valgt, og hans Medbroder fra Ribe var villig til at give ham sin Stemme²⁾. Valgmændene kunde saaledes ikke blive enige. Hegelund kunde maaske ikke ligefrem stemme paa sig selv, men i ethvert Tilfælde kunde han afholde sig fra at stemme paa sin Rival. For at faa en Ende paa Sagen, begav den ovennævnte M. Jens Harte sig i November s. A. til Kjøbenhavn for at formaa Regjeringsraadet til at stadfæste Vedels Valg, men da han jo ikke kunde skjule, at der var Uenighed mellem Valgmændene, og da Regjeringsraadet maaske ogsaa ad anden Vej var underrettet derom, saa opnaaede han ikke sin Hensigt, men fik derimod en Befaling hjem med, at Valgmændene skulde give deres Stemmer til M. Frants Nielsen, Læsemester

¹⁾ 2. Udg. S. 195—8. Hvor ikke særegne Kilder ere anførte, er dette Skrift benyttet i det følgende.

²⁾ Wegener formoder, at Hegelund og L. Gjødese have opstillet Sognepræsten i Ringkjøbing, Mester Matthias, som Kandidat til Bispestolen. Men jeg finder ingen ret Grund til denne Formodning. M. Mads Bertelsen var desuden dengang vistnok en gammel Mand. Vi finde ham nemlig allerede i Aaret 1554 immatrikuleret ved Universitetet i Vittenberg (Ny kirkehist. Saml. I, 472).

ved Roskilde Domkirke, en ganske vist dygtig, men noget svagelig Mand, der desuden var temmelig tilaars¹⁾. Han var rigtignok ganske ubekjendt i Ribe, men en Befaling fra Regjeringsraadet maatte lydes. Præsterne gav ham da deres Stemme, og i Begyndelsen af Januar 1595 bleve to afsendte for at overbringe M. Frants Nielsen Valgbrevet²⁾. Men da det kom til Stykket, vægrede han sig ved at modtage Valget. Hans Hustru var nemlig død i de samme Dage, og selv led han af Sygdom og Skrøbelighed. Han søgte derfor og fik af Regjeringsraadet Forskaanelse for det ham tiltænkte Embede³⁾. Inden de tvende Afsendinge vare naaede til Kjøbenhavn, var der allerede afgaaet Befaling fra Raadet til Kapitlet i Ribe om at sende nogle, der kunde kalde Sognepræsten i Helsingør, M. Søren Christensen Torndal, til Biskop i Ribe istedetfor M. Frants Nielsen, der havde trukket sig tilbage. Det gik imidlertid ogsaa galt denne Gang, thi M. Søren Christensen — en vistnok velstuderet og dygtig Mand⁴⁾ — undslog sig paa det bestemteste for at modtage Valget, og skjønt Sjælands Biskop D. Peder Vinstrup og en af Regjeringsraaderne anvendte al deres Overtalelsesevne, blev han dog fast ved sin Beslutning⁵⁾. For endelig at faa Sagen afgjort, befalede Raadet tilsidst de fire ovennævnte Valgmænd at komme over til Kjøbenhavn. De maatte da midt i den strænge Vinter, der nær havde bundet dem til Sprogø, »med stor Livsfare og Vove« drage over til Hovedstaden, og her kom der da tilsidst en Ende paa Sagen, idet M. Peder Hegelund kaldtes til Biskop af Regjeringsraadet, hvorpaa han aflagde sin Superintendented til den

¹⁾ Dahl, Hist. Efterretn. om den lærde Skole i Frederiksborg. I, 15—7.

²⁾ Afsendinge vare Hr. Villads Nielsen, Sognepræst i Holstebro, og Bertel Madsen, utvivlsom en Søn af den gamle Sognepræst i Ringkjøbing, M. Mads Bertelsen, der vel paa Grund af sin Alder ikke kunde rejse selv. Sønnen blev kort efter Sognepræst i Møborg.

³⁾ Se Tillæg Nr. 11.

⁴⁾ Se Kjøbenhavns Univ. Hist. 1537—1621. Aktstykker og Breve, Nr. 260.

⁵⁾ Se Tillæg Nr. 12.

udvalgte Konge. Han indviedes til Embedet i Ribe Domkirke af Biskoppen fra Aarhus M. Jens Gjødese, der havde modtaget Befaling fra Regjeringsraadet om at udføre denne Forretning.

Hegelunds Eftermand M. Iver Iversen Hemmet, der forhen var Lektor i Theologien ved Ribe Domkirke, er vistnok valgt (1614) paa den i Kirkeordinansen foreskrevne Maade. Dette er derimod ikke Tilfældet med den følgende Biskop, Jens Dinesen Jersin; thi denne blev umiddelbart beskikket af Kongen, der i den Anledning ogsaa egenhændig foretog nogle Forandringer i den sædvanlige Superintendented, hvorved der istedetfor Omtale af et forudgaaet Valg henvises til den kongelige Udnævnelse. Den nærmeste Aarsag til denne Uregelmæssighed har formodentlig dels været den, at Ribe By og Stift var stærk belagt med Fjender, dengang Biskop Hemmet døde, saa at et regelmæssigt Valg ikke godt kunde ske, dels var der paa den Tid adskillige Uroligheder blandt Jyderne, der bevirkede, at Kongen vilde sikre sig en Biskop, som han ubetinget kunde stole paa¹⁾.

Vi savne Efterretninger om, hvorledes de to nærmestfølgende Biskopper, Hans Borchardsen og Erik Monrad, kom i Embedet; men da den sidstnævnte var død 1650, skete der et regelmæssigt Valg. Kjøbstedpræsterne kom nemlig sammen og gav fire af deres Midte Fuldmagt til at vælge, og disse Valgmænd udkaarede Kongens Hofprædikant Lavrits Jakobsen (Hindsholm²⁾). Hensigten opnaaedes imidlertid ikke, thi da Hr. Lavrits Jakobsen enten ikke ønskede at modtage Embedet, eller Kongen ikke vilde slippe ham, saa beskikkedes Normanden M. Peder Jensen Kragelund, Præst i Faarevejle og Slotspræst paa Dragsholm, til Biskop i hans Sted. Der siges almindelig, at han udnævntes umiddelbart af Kongen, som kjendte ham fra Ophold paa Drags-

¹⁾ Gjellerup, Biskop Jens Dinesen Jersin, S. 167—8.

²⁾ Se Tillæg Nr. 20.

holm¹⁾. Men det kunde dog bemærkes, at vi have et Kongebrev (af 9de August 1650), hvorved Frederik III gjør vitterligt, »at efterdi hæderlige og højlærd M. Peder Kragelund, Sognepræst til Faarevejle udi Dragsholm Len, nu er udvalgt og kaldet til Superintendent udi Ribe Stift«, og da han nu havde gjort Kongen sin Ed, saa meddeles ham herved kongelig Stadfæstelse²⁾. Her kunde da ogsaa synes at være foregaaet et Valg, men vistnok kun i det højeste som en Formalitet, idet Kongen har udpeget den Mand, som Valget burde træffe. Et regelmæssigt Valg kan overhovedet kun være sket, hvis det tør antages, at de fire Valgmænd have været i Kjøbenhavn; thi deres Skrivelse til Kansleren om Valget af Hr. Lavrits Jakobsen er udstedt i Ribe den 30te Juli, medens Kongens Stadfæstelse af M. Peder Kragelund udfærdigedes i Kjøbenhavn kun 10 Dage efter. Men betænker man Afstanden fra Ribe til Kjøbenhavn og atter fra Kjøbenhavn til Faarevejle og tilbage igjen, især med den Tids Befordringsmidler, saa bliver der aabenbart ikke Plads til lange Forhandlinger, ja neppe engang til noget Valg, selv om dette kun har været en Formsag.

Aarhus Stift.

Da M. Mattis Lang, den første evangeliske Biskop i Aarhus, døde 1557, blev M. Lavrits Bertelsen, Lektor ved Aarhus Domkirke, udvalgt til hans Efterfølger af samtlige Stiftets Provster og Kjøbstedpræster. Valget skete »ifølge kongelig Befaling«, hvad enten dette nu skal forstaas saaledes, at Kongen havde befalet, at den i Ordinansen foreskrevne Valgmaade skulde følges, eller han tillige har ud-

¹⁾ Pontopp. Ann. IV, 150. Gjessing, Jubellærere, I, 297. Frost, Efterretn. om Ribe Domkirke, S. 48.

²⁾ Jydske Registre Nr. 11, Fol. 346—7. Samme Dag udgik der kgl. Befaling til hver Stand i Ribe Stift om at være M. Peder Kragelund hørig og lydig i hans Embede.

peget den Person, han ønskede valgt¹⁾. Det første antager jeg dog for det sandsynligste.

Da Biskop Lavrits Bertelsen paa Grund af Alderdom og Svagelighed ikke længere kunde forestaa sit Embede, søgte han 1587 Kongen om Afsked. I sin Ansøgning har den gamle Biskop vistnok ogsaa nævnt den Mand, han ønskede til Efterfølger, nemlig M. Peder Jensen Vinstrup, der tidligere havde været Lektor ved Aarhus Domkirke og nu var Sognepræst ved Helliggejst Kirke i Kjøbenhavn, og som var gift med Biskoppens Stiftdatter. Ialfald skrev Kongen (den 12te April s. A.) til Vinstrup, meddelte ham M. Lavrits Bertelsens Ønske om Fritagelse for Embedets Forretninger, og føjede til: »efter saadan hans Lejlighed have vi hannem udi samme hans Begjæring naadigst bevilget, og have for godt anset Eder udi hans Sted og udi samme Kald og Superintendents Befaling at ville betro og forordne«²⁾. Allerede nogle Dage forud (8de April 1587) var der udgaaet kongelig Befaling til Biskoppen i Viborg, M. Peder Thøgersen, om at indvie M. Peder Vinstrup som Biskop i Aarhus, hvortil Kongen havde kaldet ham³⁾. Noget Valg har under disse Forhold neppe fundet Sted, og der hentydes heller ikke i mindste Maade dertil i de omtalte Kongebreve.

Da Vinstrup 1591 kaldtes til Biskop i Sjællands Stift, beskikkede Regjeringsraadet Hofpræsten M. Albert Hansen til hans Efterfølger i Aarhus. Heller ikke her høre vi om noget Valg⁴⁾, ligesaa lidt som da dennes Efterfølger, M. Jens

¹⁾ Scr. Rer. Dan. VII, 216: »est electus, mandato regio, etiam ab omnibus congregatis præpositis tam ruralibus quam civitatum et concionatoribus, in Superintendentem«.

²⁾ Se Tillæg Nr. 9.

³⁾ Original i Viborg Stiftsarkiv (meddelt af Adj. A. Heise). Pontoppidans Bemærkning om Tiden for denne Ordination (Ann. III, 175) er ganske uefterrettelig.

⁴⁾ En samtidig Kannik i Aarhus skriver: »Huc (avocato Petro Vinstrupio Hafniam) mittitur ad nos divina gratia M. Albertus«. (Scr. Rer. Dan. VII, 216). Ogsaa M. Albert Hansen blev, ifølge Regjeringsraadets Befaling, indviet af Biskop Peder Thøgersen i Viborg.

Gjødeseu, Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, 1593 beskikkedes til Biskop i Aarhus¹⁾. Overhovedet savne vi Efterretninger om, at nogen senere Biskop her er bleven valgt paa den i Kirkeordinansen foreskrevne Maade. Det kan vel ikke benægtes, at Valg en enkelt Gang kan være foregaaet, men de Efterretninger, som ere komne til os om de senere aarhusiske Biskoppers Beskikkelse, tyde snarere paa det modsatte.

Viborg Stift.

Det første Bispevalg i Viborg efter Reformationen forefaldt i Aaret 1549, da M. Jakob Skjønning døde, og M. Kjeld Juel, hidtil Lektor ved Domkirken sammesteds, blev hans Eftermand. Ifølge en gammel Beretning, som vi ikke have Grund til at betvivle, blev han valgt af Stiftets Provster²⁾, hvorpaa han, efter at have aflagt Superintendenteden, myndiggjordes i Stiftet ved et kongeligt aabent Brev (dat. Mandag efter S. Ægidii Dag 1549). Heri gjør Kong Christian III vittterligt, »at Vi nu have forordineret, tilbetroet og befalet, og nu med dette vort aabne Brev forordinerer, tiltror og befaler og Fuldmagt giver os elskelige Mester Kjeld Juel at være Superintendent og øverste Tilsynsmand over alt Viborg Stift, der at drage omkring og have Tilsyn udi alle gejstlige Sager og prædike og lære Guds Ord og det hellige Evangelium rent og klart for Almuen, og visitere alle Sognekirker og have flittig Tilsyn, saa Guds Ord og Evangelium prædikes og læres rent og klart over al Stiftet, og at Religionen holdes ved Magt, og i alle Maader rette sig efter vor aabne beskrevne Reformats og Ordinans, som vi hennem medgivet haver: thi bede vi og byde alle vore Fogeder og menige Adel og Ridderskab over alt Viborg Stift boendes,

¹⁾ Gjessing siger (Jubellærere I, 248), at Jens Gjødeseu blev »kaldet og udvalgt« af de fire Regjeringsraader. Aaret 1595, hvilket han angiver som hans Udnævnelseaar, er imidlertid urigtigt.

²⁾ Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 174.

at I forskrevne Mester Kjeld udi samme sit Superintendents Embede paa vore Vegne ere bistandige og hannem derhos haandhæve og beskjærme. Desligeste byde vi menige Almue, gejstlig og verdslig, at I rette eder efter samme vor Reformats og Ordinans, som han eder i saa Maade paa vore Vegne foregivendes vorder, den i alle Maader at fuldgjøre og ved Magt at holde, eftersom den i alle Maader udviser og indeholder¹⁾«. Noget stedfundet Valg omtales ikke i dette Brev; ikke desto mindre er det sandsynligt, at Kjeld Juel skyldte de viborgske Præster og Kanniker, at han kom til at beklæde Bispestolen.

Da Mester Kjeld døde den 2den Marts 1571, affærdigede Kapitlet i Viborg strax nogle Dage efter et af sine Medlemmer, M. Jens Block, til Kongen for at underrette ham om Biskoppens Død og forespørge, om der i Henhold til Kirkeordinansen skulde foregaa Valg, eller om Kongen var anderledes tilsinds²⁾. Svaret maa have lydt paa, at der skulde ske Valg; thi det er bekjendt, at M. Peder Thøgersen, hidtil Sognepræst ved Domkirken i Viborg, blev valgt til Biskop af Kapitlet og alle Stiftets Provster. Da han efter Valget indfandt sig hos Kongen for at aflægge den sædvanlige Superintendented, befalede denne, at han først skulde overhøres og examineres af Universitetets Professorer, inden han kunde blive stadfæstet³⁾. Han var altsaa ikke prøvet af nogen Nabosuperintendent, saaledes som Ordinansen bød; men det kan bemærkes, at vi neppe nogensinde finde det udtrykkelig omtalt, at en saadan Prøve virkelig er foretaget, hvorved dog ingenlunde skal være nægtet, at den oftere kan have fundet Sted, uagtet Kilderne tie derom. At nogen skulde være bleven forkastet ved Prøven, vil aldrig kunne paavises. Efterat M. Peder Thøgersen altsaa havde under-

¹⁾ Tegnelser over alle Lande. III, 79.

²⁾ Se Tillæg Nr. 7.

³⁾ Ny kirkehist. Saml. II, 658—9. Aarstallet paa det her meddelte Brev skal dog være Mdlxxj og ikke Mdlxxij, som jeg paa Grund af nogen Utydelighed i Originalen tidligere urigtig har læst.

kastet sig den befalede Overhøring, blev han den 8de Juli 1571 i Viborg Domkirke indviet til Biskop af M. Lavrits Bertelsen, Superintendent over Aarhus Stift, idet ikke blot denne, men ogsaa de tilstedeværende Præster fra Omegnen lagde Hænderne paa hans Hoved. I en samtidig Beretning fremhæves det stærkt, at denne Handling, eller vel rettere det forudgaaende Valg, foregik med almindelig Samstemning af alle, saavel gejstlige som verdslige, baade i Staden og i hele Stiftet¹⁾. Det er nemlig ikke uden Exempel i det 16de Aarhundrede, at ogsaa Stiftsstadens Beboere gennem Byens Øvrighed øvede en vis Deltagelse i Bispevalget²⁾.

Efter M. Peder Thøgersens Død imellem den 2den og 3die Januar 1595 sammenkaldte M. Hieronymus Justesen Ranch, Sognepræst ved Graabrødre Kirke i Viborg og Provst i Nørlyng Herred, i et Brev af 13de Januar s. A. Kjøbstedpræsterne i Viborg og Skive samt Stiftets Provster til at møde i Viborg for at foretage Valg af en ny Biskop³⁾. Det er dog ikke bekjendt, om noget Valg er foregaaet. Almindelig siges der, at M. Niels Lavritsen Arctander, hidtil Slotsprædikant i Kjøbenhavn⁴⁾, blev udnævnt til Biskop umiddelbart af Regjeringsraadet. Det kunde dog bemærkes, at i den kongelige Stadfæstelse, som den 21de Juni 1595 meddeltes denne Mand, omtales han som »nu rettelig udvalgt og kaldet til Superintendent at være udi Viborg Stift⁵⁾«.

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. V, 359. Naar Kjeld Juels Død her sættes til d. 4. Marts, maa Dagen rettes efter Tillæg Nr. 7.

²⁾ Ny kirkehist. Saml. III, 343—4.

³⁾ Chr. Erichsens hdskr. Beskriv. af Viborg, hvilket Skrift middelbart eller umiddelbart er Kilden til Pontoppidans Beretning (Ann. III, 176). Den sidstnævnte Forfatter og mange andre, der have støttet sig til ham, fejle dog i at sætte Peder Thøgersens Død til 1594 istedetfor 1595. Adjunkt Heise har nemlig oplyst mig om, at Dokumenter i Viborg Stiftsarkiv vise, at Biskop Peder Thøgersen endnu levede og virkede i Aaret 1594.

⁴⁾ Næsten alle Forfattere, der omtale denne Mand, gjøre ham til kgl. Hofprædikant, hvilket han ikke var; han indtog derimod den langt beskednere Stilling som Slotspræst.

⁵⁾ Jyske Registre Nr. 5, Fol. 391—2.

Vi maa derfor antage, at det er gaaet til omtrent som med det samtidige Bispevalg i Ribe, og at Regjeringsraadet har foreslaaet de maaske uenige Valgmænd at give M. Niels Lavritsen deres Stemme. Efterat denne havde aflagt den sædvanlige Superintendented til Christian IV selv, skjønt Kongen ellers endnu betragtedes som umyndig¹⁾, fik han den ovennævnte kongelige Stadfæstelse samt Anbefaling til Stiftets Adel om at yde ham den Bistand og Hjælp, som han maatte have Behov i sit Embede, hvorhos det paalagdes Biskop Jens Gjødese i Aarhus at rejse til Viborg og i Menighedens Nærværelse at ordinere og indvie ham til Bispeembedet²⁾.

Om M. Niels Lavritsen Arctanders Eftermand, M. Hans Vandal, hidtil Sognepræst ved Graabrødre Kirke i Odense, berettes i den Levnedsbetænelse af ham, som oplæstes ved hans Jordefærd, at han 1617 blev beskikket til Biskop af Kongen — noget Valg omtales ikke — og indviet i Viborg Domkirke af Biskop Christen Hansen i Aalborg³⁾. Efter hans Død (16de December 1641) vilde Kongen have beskikket D. Lavrits Mortensen Scavenius, theologisk Professor ved Universitetet, til Biskop i Viborg, men da han af Sundhedshensyn undslog sig for at modtage Kaldet⁴⁾, blev Sognepræsten ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, M. Vichmand Hasebart, umiddelbart beskikket til Biskop. Pontoppidan siger vel, at han blev valgt, men denne Efterretning er ikke paalidelig. Efterat han var udnævnt og havde aflagt Eden til Kongen, fik Biskop Jesper Brochmand i Kjøbenhavn den 9de Maj 1642 kgl. Befaling om at ordinere ham⁵⁾. Ingen

¹⁾ Se Tillæg Nr. 13.

²⁾ Begge de nævnte af Regjeringsraadet i Kongens Navn udstedte Breve, hvilke, ligesom Stadfæstelsen, ere dat. 21. Juni 1595, findes i Jydske Tegnelse IV, 517.

³⁾ Gl. kgl. Saml. 3112. 4. Pontoppidan siger derimod (Ann. III, 178), at Vandal blev valgt til Biskop.

⁴⁾ Vinding, Acad. Haun. p. 348.

⁵⁾ Se Tillæg Nr. 19.

af Hasebarts Eftermænd kunne antages at være valgte paa den i Kirkeordinansen foreskrevne Maade. Navnlig kunde det bemærkes, at D. Johan Didriksen (Bartskjær) udtrykkelig omtales som af Kongen »tilforordnet til at være Superintendent«, i den Befaling som den 11te Maj 1659 tillagdes Biskop Hans Svane om at indvie ham¹⁾.

Aalborg Stift.

I Vendelbo Stift forefaldt det første Bispeskifte efter Reformationen i Aaret 1548, da Professor D. Oluf Chrysostomus afløste Hr. Peder Thomesen. Der foreligger ingen Efterretninger om, hvorledes det gik til ved denne Lejlighed; men da Chrysostomus var en født Vendelbo, er det ikke usandsynligt, at han er bleven valgt af Stiftets Kjøbstedpræster og Provster. Dette vide vi ialfald med Vished om hans Eftermand M. Lavrits Nielsen Riber, hidtil Sognepræst ved Domkirken i Ribe²⁾. Denne blev af Biskop Kjeld Juel i Viborg indviet i Aalborg den 30te April 1554, medens Chrysostomus var bleven indviet i Frue Kirke i Kjøbenhavn af Biskop Peder Palladius³⁾.

Da M. Lavrits Nielsen Riber døde den 16de November 1557, samledes Stiftets »menige Klerkeri« til Valg. Stemmerne faldt paa M. Niels Povlsen, Sognepræst i Landskrone, og M. Hans Albretsen, Professor ved Universitetet. To af Stiftets Præster afsendtes med Skrivelse til Kongen, hvori det henstilledes til hans Afgjørelse, hvem af hine to der skulde være Biskop. Men efter Raadførelse med de høj lærde ved Universitetet forkastede Kongen Valget — da ingen af de to nævnte Mænd godt kunde undværes paa den Plads, paa hvilken han stod, og den nævnte M. Niels Povlsen desuden ansaas for at være en »tungfærdig Mand« — hvor-

¹⁾ Se Tillæg Nr. 24.

²⁾ Joh. Wandall, Saml. af kgl. Forordninger, der angaae Geistligheden i Danmark. II, 163.

³⁾ Scr. Rer. Dan. II, 601, samt hdskr. Optegnelser af Petrus Bartholinus Alburgius.

paa Kongen umiddelbar udnævnte Sognepræsten ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, M. Jørgen Mortensen Borringholm, til Biskop i Aalborg Stift¹⁾.

Da denne døde den 16de Februar 1587, blev M. Jakob Jensen Holm, hidtil Sognepræst og Kannik ved Viborg Domkirke, Biskop. Jeg formoder, at han er bleven valgt paa den i Kirkeordinansen foreskrevne Maade. Han blev indviet i Aalborg 6te Søndag efter Paaske 1587 af Biskop Peder Thøgersen fra Viborg²⁾.

Tyvende Dagen efter Biskop Holms Død (29de Maj 1609) samledes Stiftets Kjøbstedpræster i Aalborg, hvor de bleve enige om at vælge M. Hans Bang, Sognepræst til Helliggejstkirke i Kjøbenhavn, og at affærdige deres Medbroder M. Thøger Pedersen, Sognepræst ved S. Bodels Kirke i Aalborg, med Fuldmagt til Kjøbenhavn, for paa alles Vegne at kalde bemeldte Hans Bang, om Valget maatte vinde Kongens Bifald³⁾. Det lader imidlertid til, at Kongen har forkastet Valget, eftersom ikke den dertil udpegede Mand, men Professor Christen Hansen blev Biskop. Han blev indviet i S. Bodels Kirke i Aalborg den 11te Februar 1610 af Biskop Niels Lavritsen Arctander fra Viborg⁴⁾.

Da Biskop Christen Hansen døde 1632, blev M. Anders Andersen Ringkjøbing, hidtil Sognepræst ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn, Biskop i Aalborg Stift. Det kan med Sikkerhed antages, at denne er bleven umiddelbar beskikket af Kongen. Han blev indviet i Kjøbenhavn af Biskop Jesper Brochmand⁵⁾.

Fyns Stift.

M. Jørgen Jensen Sadolin var som bekjendt den første evangeliske Biskop i Fyns Stift. Han efterfulgtes af M.

¹⁾ Se Tillæg Nr. 1, 2 og 3.

²⁾ Ny kirkehist. Saml. V, 375—6.

³⁾ Se Tillæg Nr. 14 og 15.

⁴⁾ Hdskr. Optegnelser af Petrus Bartholinus Alburgius

⁵⁾ Se Tillæg Nr. 19.

Niels Jespersen, hidtil Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. I det af Kongen den 11te Februar 1560 udstedte «Superintendentsbrev» siges der om denne, at han var »nu rettelig udvalgt og kaldet til Superintendent at være«. Nærmere Efterretninger om Valget savnes dog. Derimod vides det med Vished, at Niels Jespersens Eftermand, M. Jakob Madsen, hidtil Sognepræst og Kannik i Ribe, blev valgt 1587 af Sognepræsterne i Odense og Herredsprovsterne i Fyns Stift. Disse affærdigede derpaa to af deres Medbrødre til Kong Frederik II, der opholdt sig paa Haderslevhus. Da denne bifaldt Valget, rejste de siden, forsynede med Brev fra Kongen, til Ribe for at meddele M. Jakob Madsen det paa ham faldne Valg, som han modtog. Menigheden i Ribe, som elskede ham højt og gjerne vilde beholde ham, gjorde et Forsøg paa ved Henvendelse til Kongen at udvirke en Forkastelse af Valget, men da dette ikke lykkedes, modtog M. Jakob Madsen den 2den Februar 1588 den kongelige Beskikkelse eller Stadfæstelse, hvorpaa han den 25de s. M. blev ordineret i S. Knuds Kirke i Odense af Biskop Hans Laugesen fra Ribe, der havde faaet kongelig Befaling om at udføre denne Forretning¹).

Biskop Jakob Madsens Eftermand, M. Hans Knudsen Vejle, hidtil Sognepræst ved S. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, blev den 1ste November 1606 valgt af »den fynske Gejstlighed» og indviet den 23de November af Sjælands Biskop Peder Jensen Vinstrup, som i den Anledning maatte rejse over til Odense²). Efter hans Afsættelse samledes Stiftets

¹) Se Tillæg Nr. 10. Bloch, Den fynske Gejstligheds Hist. I, 52—4. Danske Selskabs Tilvæxt, S. 274. Hegelunds Kalender: 1587, 31. Decbr. Advenerunt Ripas M. Bartholomæus Lang et D. Christiernus N. Pastores Fionenses, oblaturi M. Jacobo Matthiæ vocationem ad munus Episcopi. 1588, 3. Jan. M. Jacobus abiit Coldingum præstiturus Regi juramentum. 3. Febr. M. Jacobus Matthiæ præstitit juramentum Regi Haderslebiæ. 13. Febr. M. Jacobus Matthiæ foer til Ottense. 25. Febr. M. Jac. Matthiæ bleff ordineret til Biscop udi Fyen.

²) Bloch, Den fynske Gejstligheds Hist. I, 75. Det er dog neppe rig-

Kjøbstedpræster den 22de Juni 1616 i S. Knuds Kirke i Odense og udnævnte fire af deres Midte til at foretage Valget af en Biskop. Disse begav sig til Kjøbenhavn, ventelig for at høre Kongens Mening, og her udstedte de den 29de Juni Valgbrev for den kgl. Hofprædikant D. Hans Michelsen, der tidligere havde beklædt flere Embeder i Fyns Stift. Den 1ste Juli aflagde han sin Superintendented til Kongen paa Kjøbenhavns Slot, hvorpaa han den 28de s. M. blev indviet i S. Knuds Kirke i Odense af Biskop Iver Hemmet fra Ribe¹).

Om Biskop Hans Michelsens Eftermand, Lavrits Jakobsen (Hindsholm), maa det vistnok antages, at han er bleven udnævnt umiddelbar af Kongen, da han i sin Dagbog ikke taler om noget Valg, men kun bemærker, at han den 5te Søndag efter Trinitatis 1651 aflagde sin Superintendented til Kongen i Kanslerens Nærværelse, og at han den paafølgende 1ste Juli fik sine Bestallingsbreve. Han blev indviet i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn af Biskop Brochmand²).

Sjælands Stift.

Da Sjælands engang saa virksomme og utrættelige Biskop, D. Peder Palladius, paa Grund af legemlig Svaghed ikke kunde varetage sit Embedes Forretninger, saaledes som det var fornødent, skrev Kongen den 29de November 1559 til Stiftslensmanden Herluf Trolle og bad ham om at tale med D. Peder, om »at han for slig Lejligheds Skyld vilde være tilfreds, at der maatte udi hans Sted beskikkes en anden gudfrygtig og forstandig Mand«. Kongen bad derfor Trolle om at forhandle det saa, at Mester Hans Albretsen (theologisk Professor) maatte faa samme »Befaling« (Embedede).

tigt, naar Bloch siger, at M. Hans Knudsen blev indviet i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, da vi have Biskop Vinstrups egne Ytringer om, at han efter kongelig Befaling skulde rejse over til Odense for at indvie ham (Ny kirkehist. Saml. V. 231).

¹) Se Tillæg Nr. 16. Bloch, a. Skr. I, 93.

²) Dr. Laurits Jacobsen Hindsholms Dagbog (udg. af Wiwet). Kbh. 1779. S. 48.

I Henhold hertil blev M. Hans Albretsen adjungeret Biskop, og da Palladius døde ikke længe efter (3die Januar 1560), beholdt han Embedet. Den kongelige Bestalling eller Stadfæstelse for ham er dog først udstedt den 29de Maj 1560. Heri siges der, at M. Hans Albretsen er »nu rettelig udvalgt og kaldet til Superintendent« i Sjælands Stift. Vi have dog ellers ingen Efterretninger om, at et formeligt Valg er foregaaet, med mindre vi skulde finde Hentydning dertil i en Ytring af Niels Hemmingsen, om at Hans Albertsen var bleven Biskop med det akademiske Senats Bifald (senatu scholæ nostræ approbante). Ventelig have Professorene dog ikke været ene om at foretage Valget¹⁾.

Om Povl Madsens Beskikkelse til Sjælands Biskop efter D. Hans Albretsens Død (25de Maj 1569) vide vi kun, at der i den kongelige Stadfæstelse og Anbefaling til Stiftet, som han, efter at have aflagt Superintendenteden til Kongen, fik den 9de Juni 1569, bemærkes, at han »nu var rettelig udvalgt og kaldet til Superintendent at være her udi Sjælands Stift«²⁾. Man har dog Grund til at tvivle om, at han er valgt paa den i Kirkeordinansen foreskrevne Maade, eftersom Stadfæstelsen er udstedt kun 14 Dage efter Forgjængerens Død, medens det regelmæssige Valg først skulde ske den 20de Dag efter at vedkommende Bispestol var bleven ledig. Efter D. Povl Madsens Død (1590) blev den hidtilværende Biskop i Aarhus, M. Peder Jensen Vinstrup, umiddelbar af Regeringsraadet »tilforordnet til Superintendent udi Sjælands Stift«, uden at der var Tale om noget Valg³⁾. At Vinstrups Eftermand, D. Hans Povlsen Resen, ogsaa er udnævnt umiddelbar af Kongen, kan heller neppe betvivles, skjønt den kongelige Bestalling, som han fik den 29de April 1615, støtter sig til, at han »er nu rettelig udvalgt og kaldet

¹⁾ Se min Kjøbenhavns Univ. Hist. 1537—1621. I, 609 (Lin. 19 staar dog ved en Trykfejl: kaaret, istedenfor: kaldet).

²⁾ Registre over alle Lande Nr. 10, Fol. 243.

³⁾ Se Aktstykker og Breve, Tillæg til Universitetets Hist. 1537—1621. Nr. 272.

til Superinlendent at være¹⁾. Vi savne i ethvert Tilfælde Efterretning om, at noget virkeligt Valg er foregaaet.

Efter Biskop Resens Død (den 14de September 1638) var Professor D. Jesper Brochmand saa at sige selvskreven til at beklæde Sjælands ledige Bispesæde, og Kongen vilde ogsaa have beskikket ham dertil; men Brochmand undslog sig for at modtage Kaldet og bad om, at der maatte blive udskrevet Valg, for at Kongen da i Henhold til Valgets Udfald kunde beskikke den, som han ansaa for mest skikket til Embedet²⁾. Som Følge deraf skrev Kongen den 9de November s. A. til Roskilde Kapitel om snarest muligt at indkalde Stiftets Kjøbstedpræster til Roskilde for at udvælge og foreslaa en gudfrygtig, duelig og lærd Mand i den afgangne Biskops Sted. Udfaldet blev, som man kunde vente, at Præsterne den 12te December 1638 enstemmig valgte Brochmand. Erklæringen herom er undertegnet af samtlige Kjøbstedpræster, og ikke som ellers ved flere Lejligheder kun af et snevrere Udvalg³⁾. Efter at have modtaget kongelig Bestalling af 19de Januar 1639, blev Brochmand den paafølgende 17de Marts indviet til Biskop i Vor Frue Kirke af Biskop Peder Pedersen Vinstrup fra Lund⁴⁾.

Efter Biskop Jesper Brochmands Død udgik der den 3die Maj 1652 kongelig Befaling til Kapitlet i Roskilde, »at I med forderligste lader samtlige Præster udi Kjøbstederne her i vort Land Sjælland tilskrive, at de med det første muligt sig forsamler udi vor Kjøbsted Roskilde, der sammesteds sig betænker, og enhver sit Votum under sin Haand

¹⁾ Sjæl. Registre Nr. 16, Fol. 113—5. Samme Dag udgik der et aabent Kongebrev til menige Adel, Ridderskab, Fogeder og Lensmænd i Stiftet om at yde ham Hjælp og Bistand i hvad der vedkom hans Embede, om han behøvede det.

²⁾ Slange, Christian IV's Historie S. 930.

³⁾ Se Tillæg Nr. 17 og 18.

⁴⁾ Zwergius, Sjælandske Cleresi S. 179. Bestallingen findes i Sjælandske Registre Nr. 20, 50—1. Samme Dag udgik der kgl. Befaling til Adel, Fogeder og Lensmænd om at staa ham bi, forsaavidt han behøvede det.

indforseglet fra sig giver paa en gudfrygtig, skikkelig og lærd Mand, som de eragte til Superintendent i den afdødes Sted at kunne være tjenlig, Gud almægtigste for alting til Ære og Menighedens Salighed til Forfremmelse. Og dersom nogen for lovlig Forfald ej personlig kan møde der i Byen, da haver de dog deres Mening derom skriftlig fra sig at give og eder tilskikke, hvilke I tilligemed enhvers af de tilstede kommende deres skriftlige og, saaledes som forskrevet staar, af enhver indforseglede Votum os saaledes uopbrudt med allerforderligste haver at tilstille og i vort Kancelli indlevere lade¹. Valget foregik den 25de Maj og faldt paa den theologiske Professor Hans Hansen Resen, der efter at have modtaget den kongelige Stadfæstelse blev indviet i Vor Frue Kirke af Biskop Vinstrup fra Lund¹).

Da Resen døde et Aarstid efter at han var bleven Biskop, kaldte Kongen den 30te April 1653 den hidtilværende Biskop i Aarhus, D. Jakob Matthiesen, til Sjællands Bispestol; men da han paa Grund af Svagelighed undslog sig for at modtage Kaldelsen, blev der atter udskrevet Valg²). Dette foregik den 24de Maj s. A. paa Konventhuset i Roskilde, hvor de sjællandske Kjøbstedpræster vare samlede. Den theologiske Professor D. Lavrits Mortensen Scavenius blev næsten enstemmig valgt, og derpaa efter kongelig Befaling, ligesom hans tvende Formænd, indviet af Biskop Vinstrup fra Lund³). Men da han allerede døde to Aar efter, kom det paany til Valg. Den kongelige Befaling til Roskilde Kapitel, om at foranstalte det fornødne i saa Henseende, udgik den 26de Juni 1655, og Valget faldt paa den theologiske Professor D. Hans Svane⁴). Det er altsaa ikke rigtigt, naar Zwergius og andre sige, at Svane »foruden sin Ansøgning af Kong Frederik III blev beskikket til at være

¹) Zwergius, Sjællandske Cleresi, S. 240—41.

²) Vinding, Acad. Haun. p. 324.

³) Se Tillæg Nr. 21 og Zwergius, a. Skr. S. 250—1.

⁴) Se Tillæg Nr. 22.

Biskop over Sjælands Stift¹⁾, hvilket ikke godt kan forstaas anderledes, end at han blev beskikket uden forudgaaet Valg. Ogsaa denne Biskop blev ifølge kongelig Befaling indviet af Biskop Vinstrup fra Lund, der samtidig ogsaa viede M. Marcus Christensen Humble til Biskop i Stavanger¹⁾).

Lund Stift.

I dette Stift foregik det første Bispeskifte efter Reformationen, da Lektor Frands Vormordsen døde og M. Niels Palladius den 9de December 1551 af Stiftets Kjøbstedpræster blev valgt til hans Efterfølger. I en gammel Beretning bemærkes, at Palladius blev valgt »accedente voluntate Christiani III Regis«, hvoraf Meningen vistnok er, at Kongen forud havde betegnet den Mand, han ønskede valgt²⁾. Vor Frue Menighed i Kjøbenhavn, for hvilken han hidtil havde været Præst, og som nødig vilde give slip paa ham, søgte ved Henvendelse til Kongen at faa Valget forkastet, men uden at det lykkedes. Inden Palladius fik den sædvanlige Stadfæstelse af Kongen, maatte han dog efter dennes Befaling lade sig prøve af Professorerne ved Universitetet. Da disse fandt ham duelig, rejste han over til Kongen, der opholdt sig i Jylland, for at aflægge Superintendenteden, hvorpaa han Søndagen efter Paaske 1552 blev indviet i Lunds Domkirke af sin Broder D. Peder Palladius³⁾. Det kunde overhovedet bemærkes, at ligesom Bisperne i Lund stadig indviede de sjælandske Bisper i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, saaledes bleve de selv altid indviede i Lunds Domkirke af disse.

Tyvende Dag efter Niels Palladius's Død foregik der atter Valg i Lund den 7de Oktober 1560⁴⁾. En Del af Stiftets Kjøbstedpræster vare tilstede, et Par havde sendt

¹⁾ Se Tillæg Nr. 23.

²⁾ Magnus Matthiæ, *Episcoporum eccl. Lund. series*, p. 241.

³⁾ Se Kjøbenhavns Univ. Hist. 1537—1621. I, 690.

⁴⁾ I Rhyzelii *Episcoposcopia Sviogothica* II, 35 siges, at Valget foregik efter kgl. Befaling. Hertil har jeg dog ellers ikke fundet noget Spor.

andre Præster med Fuldmagt paa deres Vegne, men da ikke faa ganske vare udeblevne — maaske fordi Valget var udskrevet med for kort Varsel — udnævnte de tilstedeværende Valgmænd endel Landsbypræster og Medlemmer af Lunds Kapitel til at stemme paa de fraværendes Vegne. Valget faldt paa Præsten ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, Skaaningen M. Tyge Asmundsen, hvorpaa fire af Valgmændene, blandt hvilke dog kun een Kjøbstedpræst, begav sig over til ham med Kaldsbrevet¹⁾. Nogle Dage efter drog Mester Tyge, forsynet med anbefalinger fra Universitetet og fra Sjælands Biskop, og ledsaget af to af de skaanske Præster, over til Kongen, der opholdt sig paa Emkloster i Jylland, for at aflægge Eden og faa Stadfæstelse, som han da ogsaa opnaaede²⁾.

Da Tyge Asmundsen, træt af de Besværligheder, som Bispeembedet medførte, sytten Aar efter begjærede sin Afsked, skrev Kongen den 12te November 1577 til Kapitlet i Lund om at indkalde alle dem, der havde Jus eligendi der i Stiftet, og i Forening med dem at udvælge »en god, from, skikkelig, lærd Maud«, der kunde være bekvem til Bispeembedet, og derpaa at give Kongen Underretning om Valgets Udfald³⁾. Dette foregik den 19de Januar 1578 paa Kapitelshuset i Lund, medens Tyge Asmundsens Valg, som Kapitlet ikke havde faaet nogen Opfordring til at lede eller deltage i, var foregaaet i Bispegaarden. Sognepræsten ved Helligøjstkirke i Kjøbenhavn, M. Niels Hvid, blev valgt, og flere af Valgmændene bleve afsendte til Frederiksborg med Underretning til Kongen, som den 22de Januar s. A. svarede Kapitlet, at han gjerne samtykkede i det stedfundne Valg, og at han havde tilskrevet M. Niels Hvid, at han uden Vægning skulde

¹⁾ Hos Magnus Matthiæ, a. Skr. p. 242—3, nævnes alle Valgmændene.

²⁾ Se Tillæg Nr. 5 og Ny kirkehist. Saml. IV, 330, hvor det dog mindre rigtigt er sagt, at Kongen havde æsket Universitetets Erklæring, da den omtalte Anbefaling sikkert er udstedt, inden Kongen endnu var underrettet om Valget.

³⁾ Ny kirkehist. Saml. IV, 358.

modtage Bispeembedet. Det kongelige Stadfæstelsesbrev for ham er dog først udstedt den 21de Marts 1578, og samme Dag udgik ogsaa Kongens Brev til menige Adel og Almue i Skaane om at erkjende ham som Biskop og vise ham al tilbørlig Lydighed og Hjælp i hans Embedes Udøvelse¹⁾.

Biskop Niels Hvids Eftermand blev 1589 M. Mogens Madsen, hidtil Lektor ved Lunds Domkirke. Det er rimeligt, at denne ogsaa er bleven valgt ligesom hans Formand²⁾. Om Maaden, hvorpaa hans Eftermænd, indtil Skaanes Adskillelse fra Danmark, kom til Bispeembedet, savner jeg for Tiden Efterretninger; men det er det sandsynligste, at de alle (Poul Mortensen Ostrup 1611, Mads Jensen Medelfart 1616 og Peder Pedersen Vinstrup 1638) er blevne beskikkede af Kongen, da ingen af dem vare fødte eller før havde haft Ansættelse i Lund Stift, og de to sidste før deres Beskikkelse til Bisper vare kongelige Hofprædikanter, der i særlig Grad nød Kongens Yndest.

Sammenfatte vi nu i Korthed Resultatet af den forudgaaende Specialundersøgelse, da ses det, at det i Kirkeordinansen foreskrevne Bispevalg nogenlunde regelmæssig holdtes i Hævd indtil Frederik II's Død, om end med ikke faa Afvigelser i Formen. Det var først det af fire Adelsmænd bestaaende Regjeringsraad i Christian IV's Mindreaarighed, der gennemgaaende viste en større Tilbøjelighed til uden videre at beskikke den Mand, man ansaa for mest tjenlig til det ledige Embede, uden først at høre, hvem

¹⁾ Magnus Matthiæ a. Skr. p. 244, Tillæg Nr. 8, samt Skaanske Registre Nr. 1, Fol. 231—32.

²⁾ I sin latinske Autobiographi siger Mogens Madsen: »Anno 1589 . . . sensi in me conspirare vota singulorum die 9. Julii, ut episcopatu Lundensi præficerer et cathedram conscenderem, quam morte sua vacuum fecerat M. Nicolaus Hvid, qui antea d. 19. Junii naturæ debitum reddiderat. Et initatus sum episcopali muneri a D. Paulo Matthiæ, Lundæ die 5. Augusti ejusdem anni».

Stiftets Præster maatte ønske. I Christian IV's og Frederik III's Tid kan der vanskelig paavises nogen fast Regel; thi medens Præsterne i Sjælands Stift fra Brochmands Tid af (1638) og indtil Enevældens Indførelse valgte Bisperne, var det langt sjældnere Tilfældet i de andre Stifter. Det kan siges, at sporadisk har Bispevalget fundet Sted indtil 1660; men fra den Tid var det forbi dermed. I de Forslag til Forandringer i den hidtidige kirkelige Lovgivning, som Biskop Kragelund i Ribe med Stiftets Provster ifølge kongelig Befaling indgav 1661 i Anledning af Regjeringsforandringen, henstilles det til Kongen, om Bisperne for Fremtiden skulde vælges som hidtil, eller om Hs. Majestæt maatte behage at gjøre en Forandring derved¹⁾. Vi have ikke Betænkningerne fra de øvrige Stifter, ialfald ere de ikke offentliggjorte; men forsaavidt man har indladt sig paa dette Punkt, har man formodentlig udtalt sig paa lignende Maade. I den følgende Tid kom Hofgunst mangan Gang til at spille en afgjørende Rolle ved Bispeembedernes Besættelse, om end maaske undertiden ondskafulde Ryktesmede fortalte mere, end sandt var. Vi skulle dog her indskrænke os til eksempelvis at gjengive hvad Bircherod i sin Dagbog fortæller om Besættelsen af Sjælands Bispestol efter Ærkebiskop Svanes Død. Først skriver han under 18de Avgust 1668: »En fremmed Mand fra Sorø, som havde noget at bestille hos min Fader (i Odense) sagde, at Hofmesteren ibidem, Jørgen Rosenkrands, gjorde hos Kongen Ansøgning om at blive Ærkebisp i afgangne Dr. Hans Svanes Sted, og havde temmelig god Forhaabning om at erlange det. Breve fra Kjøbenhavn stadfæstede det samme. Men min Fader sagde: han vilde først se, at det skete, førend han kunde tro det. Thi ovenbemeldte Rosenkrandses Fader, den lærde Holger Rosenkrands, havde ogsaa i Kong Christian den Fjerdes Tid gjort stærk Ansøgning om det samme, da Episcopatus Siællandiae efter senioris Dr. Johan. Resenii Død var vacant. Men baade Faderen og

¹⁾ Gjessing, Jubellærere. I, 312. Pontopp. Ann: IV, 473,

Sønnen tragtede efter at obtaine Chargen med den samme Lustre og Myndighed, som Herrebisperne i de katholske Tider hos os havde, eller Episcopi Anglicani endnu have. Hvilket Regjeringen og ratio Status her i Riget nu ikke syntes at kunne tilstede«. Senere fortælles under 31te August s. A.: «Et Brev, som min Fader fik fra en af sine Korrespondenter i Kjøbenhavn, og han inter prandendum oplæste, indeholdt iblandt andet dette: Dr. Johan Wandel løber dog af med Sjælands Bispestol, ihvorvel det stod haardt, og hvis hans Hustru ikke havde gjort sig des mere Møje paa hans Vegne derfor og med Foræringer besøgt Gabel, Erik Krag og andre, havde han vel aldrig erlanget det; men for titulo Archiepiscopi vil man nok sig ham fri¹⁾«. — Om de ret karakteristiske Forhandlinger ved Besættelsen af Sjælands Bispestol efter D. Hans Baggers Død 1693 har jeg i det foregaaende meddelt den yngre D. Hans Vandals Beretning²⁾.

I de med Danmark forbundne Lande, Norge, Island og Gulland, havde Stillingen været noget anderledes end i Danmark og fortjener derfor særlig Omtale, om jeg end ikke agter at gaa saa udførlig tilværks som ved Fremstillingen af Forholdene hertillands.

I den danske Kirkeordinans (Bl. XCI) havde Kongen med Hensyn til Norge erklæret: »Vi ville med det første besørge Superintendenter udi Norge, hvilke Vi og ville give Befaling, at de saa meget, som muligt er, skulle gjøre deres Flid, at hvert Sogn maa have gode Prædikere og det sande Guds Ord«. Her gjaldt Valgbestemmelserne for Danmark altsaa ikke³⁾. Imidlertid vil man dog finde, at de under-

¹⁾ J. Bircherods Dagbøger ved Molbech, S. 120.

²⁾ Se foran, S. 2—7.

³⁾ Aschehoug, Statsforfatningen i Danmark og Norge indtil 1814, S. 421. Dette synes at være oversat af L. Daae i hans Afhandling om gejstlige Embeders Besættelse i Norge efter Reformationen. Chri-

tiden og idetmindste tildels ere komne til Anvendelse. Saaledes siges i et Kongebrev af 29de Avgust 1545, Mester Anders Madsen (hidtil Præst ved Helliggejst Kirke i Kjøbenhavn) at være »nu af menige Kapitel og Klerkeri over alt Oslo Stift udvalgt, begjært og kaldet til deres Superintendent og Tilsynsmand over Religionen¹⁾«. Ganske paa samme Maade tales der i det Brev af 6te Januar 1546, hvormed M. Torben Olsen (Thorbjørn Olufsen) af Kongen myndiggjordes som Biskop i Trondhjem Stift²⁾. Da denne Biskop var død 1548, fik Kapitlet i Trondhjem kongelig Befaling om at udvælge en anden lærd og forstandig Mand, som kunde tjene til en Superintendent der, og at sende ham ned til den høje Skole i Kjøbenhavn, for at han kunde blive prøvet, om han var duelig dertil³⁾. Men da Kapitlet ingen vidste at foreslaa, maatte Kongen udnævne en. — Biskoppen i Oslo M. Jens Nielsen beretter selv, at han den 27de Oktober 1573 paa Kapitelshuset i Oslo af den kongelige Lensmand og af Kannikerne i Oslo og Hamer Kapitler udvalgte til sin gamle Svigerfaders, Biskop Frants Bergs, Medhjælper og Efterfølger⁴⁾. Hyppigere var det dog, at Kongen umiddelbart beskikkede Biskopper, undertiden efter først at have æsket Forslag om passende Personer af Universitetet i Kjøbenhavn eller af Sjælands Biskop⁵⁾. Man vil ogsaa kunne anføre Exempler paa, at Kapitlerne have gjort Forslag, der ere blevne forkastede af Kongen, noget som jo forresten ogsaa oftere var Tilfældet med Valgene i Danmark⁶⁾.

stiania 1869 (særskilt Aftryk af den norske lutherske Kirketidende for samme Aar).

¹⁾ Norske Rigsregistranter. I, 82.

²⁾ Danske Mag. VI, 294—5.

³⁾ Danske Mag. 4. R. II, 77—8.

⁴⁾ Norske Mag. II, 130. Til Biskop blev M. Jens Nielsen dog først indviet 1580 i Kjøbenhavn af Biskop Povl Madsen (smst. S. 131).

⁵⁾ Ny kirkehist. Saml. I, 342—3. Sjæl. Tegn. XV, 215.

⁶⁾ Ny kirkehist. Saml. I, 343—8. Ifølge Daae (anf. Skr.) blev den siden noksom bekendte M. Oluf Kock 1604 foreslaaet til Biskop i Stavanger af Kapitlet smst., men Valget blev ikke godkendt af Kongen.

Da Norge endelig fik sin egen Kirkeordinans 1607, indeholdt denne en Forskrift med Heusyn til Bispeembedernes Besættelse, der var temmelig nær overensstemmende med den danske Ordning af dette Forhold. Der fastsattes nemlig: »Naar der udi nogen Stift fattes nogen Superintendent, da skulle residerendes Kanniker hos Domkirken kalde til sig de næst omboendes Provster (thi for Landsens Lejlighed og Vejens Vanskelighed er det ikke vel muligt, at alle Provster kunne saa snart tilsammen komme) og med dem beraadslaa, om de have ved Haanden nogen from, lærd og forfaren Mand, som til samme Bestilling synes bekvem at være. Den samme maa de forskrive til os, underdanigst bedendes, at han maatte dertil blive stadfæstet, om han findes dertil skikkelig udi Lærdom og Levned¹⁾«. Saaledes lyde Lovens Ord, men i Virkeligheden blev Stillingen neppe sønderlig anderledes, end den havde været tilforn. Vel hedder det almindelig i Kongens Bestallinger for Bisperne, at de vare »rettelig kaldede og udvalgte«; men det synes nærmest kun at have været en Formular uden anden Betydning, end i det højeste, at vedkommende var valgt efter Regjeringens Forslag²⁾. Naar Kapitlerne og Provsterne en Gang imellem gjorde Forsøg paa at vælge uden at afvente et Vink om, hvem Valget burde falde paa, da synes der i Almindelighed ikke at være blevet taget Hensyn dertil³⁾. Benægtes kan det dog ikke, at Valgmændenes Stemme enkelte Gauge kan have gjort Udslaget. Dette finder jeg saaledes sandsynligt ved Oluf Bosens Beskikkelse til Biskop i Christiania (1639), ligesom ogsaa ved hans Efterfølgers,

¹⁾ Paus, Gamle kgl. Forordninger for Norge, S. 543—4.

²⁾ Se t. Ex. mit Skrift, M. Anders Chr. Arrebos Levnet og Skrifter. I, 250. Norske Rigsregistranter, IV, 580 og fl. Steder.

³⁾ L. Daae beretter saaledes (anf. Skr.), at 1617, da Oslo Bispestol var ledig, samledes Kapitlet og de nærmeste Provster og foreslogte til Biskop en af Kjøbenhavns Universitets Professorer, M. Herman Nielsen, som man kjendte, da han tidligere havde været Rektor ved Oslo Skole. Men Forslaget blev ikke taget til Følge.

Henning Stockfleths (1646). Begge disse Mænd vare nemlig, førend deres Beskikkelse til Biskopper, i Embede i Christiania og Medlemmer af Kapitlet sammesteds. De norske Bisper bleve i dette Tidsrum vistnok alle indviede i Kjøbenhavn, thi da de alligevel skulde til Danmark for at aflægge Superintendenteden til Kongen, var det nemmest for dem at faa Bispevielsen med det samme.

Paa Island var det i Tiden før 1660 Regelen, at Bisperne bleve valgte af alle vedkommende Stifts Præster. Vi finde vel Exempler paa, at Kongen enkelte Gange forkastede et sket Valg og da selv udnævnte en anden dueligere Mand, men det var dog kun undtagelsesvis og især i den første Tid efter Reformationen, inden Kirkeforholdene vare komne ret til Ro¹). Senere var næsten altid Præsternes Valg det afgjørende, selv om vedkommende søgte at undslaa sig for at modtage den ham tiltænkte Hæderspost²).

Øen Gulland, der indtil 1645 hørte under Danmark, fik først i Aaret 1572 sin egen Superintendent. Da den nys beskikkede Lensmand Christoffer Valkendorf 1571 rejste dertil, fik han K. Frederik II's Brev af følgende Indhold: Kongen er kommen i Forfaring, «hvorledes at altingest der paa vort Land Gotland skal holdes fast uskikkeligen med Religionen og andre gejstlige Sager, og sønderlig af den Aarsag at der paa Landet ikke er nogen Superintendent». Han vil derfor, at Valkendorf strax næste Foraar skal sende til Kjøbenhavn »en af de lærdeste og forstandigste Præster, som findes der paa Landet, at han af Superintendenten og de højlærde kan examineres og overhøres«, og siden ordineres til en Superintendent, gjøre sin Ed og forskikkes tilbage til Landet. I Begyndelsen af næste Sommer sendtes da Sognepræsten i Visby, Hr. Movrits Christensen Lætus,

¹) Exempler paa, at skete Valg forkastedes, haves i Danske Mag. 4. R. II, 83. Gjessing, Jubellærere, I, 163.

²) Se om Brynjulf Svendsens Valg til Biskop i Skalholt, Ny kirkehist. Saml. I, 450—4. Om de enkelte islandske Bispers Valg indeholder Finn Jonsens Hist. eccl. Islandiæ forøvrigt Efterretninger.

til Kjøbenhavn med en Skrivelse (dat. 6te Juni 1572) fra Christoffer Vålkendorf til Biskop Povl Madsen, hvori han ytrede: «Endog at Kgl. Majestæt havde skrevet mig til, at jeg skulde forskikke en af Præsterne til Kjøbenhavn, hvilken mig syntes duelig dertil, saa haver jeg dog haft alle Præsterne tilhobe her paa Landet og undt dem deres fri Valg og Kaar, og bedet dem, at de vilde selv tilnævne en Dannemand under dem selv, hvilken de kjende der god og duelig fore. Saa have de nu alle samtligen til samme kristelige høje Befaling og Embede udvalgt og tilnævnt denne Dannemand, Hr. Movrits, Sognepræst og Provst her udi Visby, endog han sig derudi vægret haver, som samme deres Vidnesbyrd, de hannem givet haver, videre formelder og indeholder¹⁾«. I Henhold hertil blev Movrits Lætus da den første Superintendent i Visby. Af hans Efterfølgere bleve de fleste umiddelbar beskikkede af Kongen, saasom M. Peder Hansen Riber 1586, M. Povl Andersen Medelby 1597, M. Antonius Hansen Kolding 1615, M. Thor Rasmussen 1627, M. Olaf Phocas Staphrophski 1631, medens M. David Hansen Bilefeld 1592 valgtes til Superintendent af 24 i Generalkapitlet i Visby dertil udsete Præster. Det samme har maaske været Tilfældet med andre af de her ikke nævnte Superintendenter eller Generalprovster paa Gulland²⁾.

Tillæg.

1.

Naade oc Fred aff Gud Fader allmectigste weed Jesum Chrestum hanns sønn oc wor Herre were Ethers Naadis konngeliige Matt^s høgmectighed. Allerkiiereste naadige herre oc konning, hegbornne første oc stoermectlige herre, giffuer wy fattige prest-

¹⁾ Danske Mag. 3. R. III, 176.

²⁾ Se Lemke, Visby Stifts Herdaminne, S. 18 flg.

mennd aff Weennelboe Stiicht ethers Naadhe ydmygeliigeenn att wiide, att hederliig oc høgleerd Manndt, Meester Lauritz Niiell-szønn, som Ethers konngeliig Maiestatt gaff oc tiillskiickedt oss tiill enn Superintenndent att were wdii Weennelboe stiicht, er nu weed enn salig affganng kalliidt aff thenne synndiige weerdeenn tiill deelt euiige riigiis indtagellse, huiillckeenn salige Mester Lauriits seeg skiickiid haffuer Chresteliige, hedeerlige oc gannske erlige wdii Leffnnett, Leerdom oc alle guode Exempeler huoss oss wdii siinn Embede, Kald oc Befallning, theett iinnggeenn kand hannom anddit mett skiell paa siige, annthenn for Gud hellerWeerdeenn. Saa ere wy fattiige prestmennd ephther etheers høgmeetiighedt Ordinantziis Liideellse tiilhobe kommeenn wdii Ethers Naadiis kiiøbsteed Oelborrig, theenn tiugende dag ephther salige Mester Lauritz affganng, enn anndeenn Superintennnent ad wduellge. Och ephtherthij att heer ey fiindiis nogre personner wdii forschreffne Wennelbo stiicht, der wij kiennder at were guod for thett kald oc embed, saa haffuer wy ethers konng. Maiestat høgmeetiigheed ydmygeliigeenn ombediitt, at ethers Naade wiille werdiis tiill for Gudtz skyld oc tiillteencke oc giffue oss ennd nu iigenn enn anddenn gaffnnlig och bequem peersoenn tiill samme Embede oc Kald, thenn Ethers Naadis høgmeetiigheed kiennder duelig att were y Leerdom och Leffniid. Oc hues woris Electionn oc wduellelse kannd weere ethers Naade behageliig, tha haffuer wy hert oc bespurt oss for wdij andre stiichter om thuennde personner, som wy nu neffne wiill, som er bedeerliige oc høgleerd meend, Meester Niiells Pouillszønn predicant wdii Lannskronne, oc Mesteer Hanns Albriittszønn Lessemester wdij Ethers Naadis høgschole y Kiiobeennhageenn, heller huiillckeenn Etheers Naade tiillskiicke wiill ephther theenn Naade, som Gud allmeetiigste Etheers Førsteliig Naade giiffuendes wordeer. Oc schall theenn, som Gud weed ethers Naadis hiellp oss tiillskiickeennnis worder, finde for seeg fattiige liudiige prestmeennd oc Gudtz ordtz thieennere y alle Maade, som tiillbørliige er. Theenn allmeetiigste Gud Fader for Christi skyld giffue oss io theenn, theer Gudtz riige kannd tiillhielp att formere oc opbygge, oc tiillholde theenn Menniigheed oc wndersott mett ydeliig wnnderuissning oc formaning att weere Gud oc etheers konngeliige Maiestat hørriig oc lydiig. Her mett Etheers Naadis høgmeetiigheed,

tiill Liif oc Siieell lannguaareenndis fredeligt oc lychsaligt Reegimennntt, Gud allmectiigste tiill euig tiid beffalleenndiis. — Schreeffuiid wdij Olborrig theenn løuerdag nest eptheer Sanncte Andree dag, Aar 1557.

Etheers Naadis
wnnderdanniige och ydmyge thienere
Prouesteer och Presteer
wdij Weennelbo sticht.

Udenpaa: Hogborne Første oc Stoermectiige Herre Her Christiann met Gudts Naade Danmarckiis, Norgiis, Wenndiis oc Gottiis Konning, Hertug wdii Slesuiig, Hollstenn, Stormarenn oc Diittmerskenn, greffue wdii Olldennborg oc Dellmeennhorst, wor allernnaadiigste Herre och Konniinnng, idmiigeliigeenn.

Original med fire paatrykte Segl (de fire Valgmænds) i Geh.-Ark., Danske Kongers Hist. Fasc. 27.

2.

Mester Jørgenn Morthenszen fick Breff att skulle were Superintendent wdi Wendelboe Stiigt, som her epther føllger.

Wij Christiann thenn tredie etc. Gjør alle wittherligt, att wij nu haffuer forordenereth, tiilltroedt oc beffalldt, och nu mett thette wortt obne breff forordenere, tiilltroer, befaller oc fuldmagt giffue Oss Ellskelige Mester Jørgenn Morthenszenn att were superintendenth offuer allt Wendelboe stiggt, ther att drage omkring oc haffue tillsiun wdj alle geistlige sager oc predicke och lere Gudtz ordt oc thedt hellige Euangelium renth oc klarth for allmuenn, oc wisitere alle sogene kircker, oc haffue fliittig tiillsiun, saa Gudtz ordt oc Euangelium predickes och leres renth oc klarth offuer allt stighet, oc att Religionen holdes wedt magtt, oc y alle maade retthe seg epther thenne wor obne beschreffne Reformatz oc Ordinantz, som wij hanom mett giffuett haffuer. Thij bede wij og biude alle wore Fogetther oc menige adell oc Ridderskaff offuer allt for^{ne} Wendelboe stigt boendes, attj for^{ne} Mester Jørgenn wij samme sytt superintendentzs Embett paa wore wegene ere bistandige oc hannom ther hoesz hanthaffue oc beskerme. Thesliigeste biude wij menige allmue, geistlige oc werdtzlige, ingenn wndertagett ther samedstedtz, attj rette etther epther samme wor Reformatzs och ordinantz, som handt etther

y saa maade paa wore wegene forgiiffuendis worder, then wdj alle maade att fulldtgjøre och wedt magtt holde, ephther som then wdj alle maade wduiser oc indholder. Oc lader thedt ingenlunde. Datum Hafnie xiiij Januarij Aar etc. Mdlviij.

Tegnelser over alle Lande. V, Fol. 320.

3.

Otthe Brade fick Breff om Mester Jørgenn ad insette tiill Superintendent offuer all Wendelboe Stigt, som her ephtherføllger.

Christiann etc.

Wor gunst tillfornn. Wiidt att ephtherdij Gudt allmegtigste haffuer kallett Mester Lauritz, som wor superintendenth wdj Wendelboestigt, tha haffue menige Clercheriet wdj for^{ne} stigt oss tiill schreffuett oc ther mett afferdigett thuende prestemendt, wdj huilchedt thieres schriffuellsze thee haffuer wduolldt enn aff thuende personer, thenn ene Mester Niels sogene prest wdj wor kiøbstedt Landtzkrone, oc thenn andenn Mester Hans Albrechtszenn lezemester her wdj thenn høye schoelle wdj wor kiøbstedt Kiøpnehaffn, tiill enn superintendent. Oc ther som wij icke saa thedt saa gotth ahn, en aff samme personer att komme tiill szamme befallingh, wille thee indsettedt till oss, huilchenn personn wij ther tiill forordinere wille, som theres skriffuellsze wiider ther om bemelder. Tha giffue wij teg tiill kiende, att wij haffue om enn personn tiill for^{ne} Wendelboe stigt ladett tallett mett thee høglerde her wdj wniuersittethed. Oc forfare, att Mester Johan Albritzenn icke kandt omberes fran thette wniuersitett, oc mester Niels wdj Landtzkronne icke kandt kalles fran thenn befalling, han ther haffuer; oc ther tiill mett skall thedt were enn tungferdig mandt. Oc for thesse Orsager skyldt er thesse personer ther tiill icke beuillget, medenn wij haffue tiill samme superintendent Embede forordinerett Mester Jørgenn, som wor sogenprest tiill wor frue Kircke her wdj byenn. Oc forsee oss tiill, atth handt skall were nøttig tiill samme befalling oc skiicke seg boede wdj leffnett oc lerdom, som hanom bør at gjøre. Thij bede wij teg oc wille, att thu mett thedt første forskriffuer paa enn beleylig stedt ther wdj Wendelboe stigt Clerckeriet att møde oc giffue thennom thenne leylighedt, ther tiill werett haffuer, att forstaae, oc for huad Orsags skyldt ther icke ere nogenn aff

for^{ne} thuende personer wduaallde oc beuillgett tiill enn superintendent. Oc eptherdij thee haffue indseeth tiill wort goede behage om enn bequem personne tiill samme befallingh, tha haffue wij ther tiilltroeth for^{ne} Mester Jørgenn; att thee ther fore holle hannom for theres superinthendent. Oc mo thu oc ther hoesz giffue thennom tiill kiende, atth thee tuende prestemendt, som thee mett theres schriffuelsze hagde tiill osz afferdigett, drog her fran oc toge ingenn endelige afskeedt ther om aff oss, andet endt wij lode thennom forstaae, huadt person thee skulle haffue tiill enn superintendent. Her wid at rette teg epther, oc ladt thet ingenlunde. Schreffuett paa wortt slott Kiøpnehaffn, Hafnie 21 Januarij Aar Mdlviij.

Tegnelser over alle Lande. V, Fol. 317—18.

4.

Mester Niels Jespersen fick ett Superintendentzs breff, som effther følger.

Wij Frederich then anden etc. Gøre alle witterligt, att efftherthij oss Elsk^e hederlig oc høglærd mand Mester Niels Jespersen er nu rettelig wduold oc kallet til Superintendent attuere her wdj Fyens stigt efter Mester Jørgens, sidste Superintendentzs, død oc afgang, oc hand nu haffuer giort os sin eed, sit embede oc kald aff sin høgeste formue troligen at skulle forestaa: tha haffue wij aff wor synderlig gunst oc naade beuillet, samtyckt oc stadfest, oc nu mett thette wort obne breff beuilge, samtycke oc stadfeste for^{ne} Mester Niels Jespersen Superintendent att were wdj for^{ne} stiigt, oc nyde oc beholde hues rentte oc retlighed, en Superintendent ther sammesteds er tillagt, oc for^{ne} mester Jørgen fore hannom hafft haffuer, dog saa att hand skall sit embede oc kald troligen oc retteligen forestaa, som en rett christelig Superintendent bør at gjøre. Thij bede wij oc biude alle prouester, sogneprester oc alle andre geistlige wdj for^{ne} Fyens stiigt, attj holde oc kiende for^{ne} Mester Niels Jespersen for etthers superintendent oc were hannom paa hans embedes wegne wdj alle tilbørlige sager borig oc liudig. Sammeledis befale [wij] alle wore lensmend, menige adel oc ridderskab offuer allt for^{ne} Fyens stigt boendis, attj for^{ne} Mester Niels Jespersen wdj samme sit superintendentzs embede paa wore wegne ere bistandige oc

hannom ther hos handtheffue oc beskierme. Ladendis thet ingenlunde. Datum Nyborg then xj Dag Februarij Aar etc. Mdlx.

Regia Maiestas manu propria subscripsit.

Tegnelser over alle Lande. VI, Fol. 211.

5.

Hogborne Første, Alderkiereste naadigste Herre, werdis Ethers Kong. Matt. for Gudtz skyld att wyde, at effther Gud almectigste vdaff sinn guddommelig forsiun och wilge haffuer nu henkallit aff theenne werdzens vselhed tiill sin euige Naade och Salighed then fromme och wellærde Mand M. Niels Palladium, met salig ihukommelse, Eders Kong. Matt. tro vnderdann och Superintendent vdi Schaane Stigt, haffuer nu the Dannemend, som sogne prester ære vdi Eders N. købstæder i Schone, effther Eders Kong. Mats. Ordinantzis Lydelsse sammen kommit och, nest then Helligandz Paakaldelse om Raad och Bistand, mett sig indbyrdis raadslaget om en gudfryctig och lærd Mand, som tiill forbe^{ne} Superintendentz Embede vdi Schone Stigt forordineris och til schickes kunde, huilcken och szaa aff Gudtz Naade i nogre Maade beschicket waare trolige och flytelige at tienne then christne Menighed vdi Gudtz salige Lerdom och then sande Relligions fremmelse, szom i dag aff Gudtz Naade renn, pur och vforfalsched vdi Ethers Naades Hogmectighedz Riger og Lande forkyndes. Tha effther en aluorlig betenckning i theenne sags Leylighed haffuer the Dannemend alle sammen endrecteligen benefnt och vduald erlig och wellerd Mand M. Tygbe Asmundzen, szom enn tid lang waar Eders Naadis Predicant, och nu haffuer tiænt baade vdi Eders Naadis Vniuersitet i Købehaffn och saa thenn christne Almue vdi wor Frue Soghn mett meghen fruct och gaffn, och schicket sig i Lerdom och Leffnet, szom enn fromm Gudtz ordtz tiænnere bør at gøre. Om huilcken hans flytighed och tro Arbejde vdi Scholenn och Kirckenn alle, somm hannum hørt haffuer, kand mett enn god sambuittighed giffue hannum it erligt oc gott witnesbyrd. Huor for hand nu mett tuenne Predicant[er] aff Schaane Stigt tiill Eders Naadis Hogmectighed beschickid er om Eders Kong. Matts gode Beuilning och Samtycke vdi thette ny Kald och Embede. Vdi huilcke ærinde ieg aldelis forhaaber, att eders Kong. Matt., anseendis Gudtz ære och then fattige Menig-

hedz forbedring i Gudz salige ord, berammer the beste Raad till thenn christne Relligions forfræmmelse. Thenne Ed. Kong. Matt^s welgierning mett andre mangfoldige och vtallige will Gud almetigste rigelig belønne, huilcken ieg nu och altid will haffue Eders Naades Hogmectighed befalet til Liff och Siell lenge att leffue vdi hanss Beschermelse och i it saligt languarende Regiment tiill Gudtz ære och Eders Naades vndersotthe tiil Glæde och Bistand, amen. Schreffuit vdi eders Naades købsted Kønehaffin then 13 Octob. aar effther Gudz byrd 1560.

Eders Naadis Hogmectighedz

tro och forplictige vnderdan

Hans Albritzøn, Superintendens.

Udskrift: Stormectige, Hogborne Første och Herre Her Frederick then Anden, Danmarcks, Norgis, Wendis och Gottis Konning, Hertug i Slesuiig, Holstenn, Stormaren och Dytmerschen, Greffue vdi Oldenborg og Delmenhorst, min Allerkiæriste Nadigste Herre, gantske ydmigeligen.

Orig. i Geh-Ark., Svenske Jordebøger. 38 b.

6.

S. D. Kere mester Hans, som j scriffue mig til, at de Dannemend sogneprester wdj kjøbstederne haffue effter ordinantzens lydelse aff Riber stigt forsamlet sig j Ribe oc kaldet eder til Superintendent j mester Pouel Madsens sted, oc bekender eder j mange maade alt forringe oc suag dertil, oc derfor beder, at ieg vilde haffue eder vndskyldt hoss K. M. min naadigste herre oc konning, saa at hans K. M. vilde forskone eder, effter eders Supplicatz lydelse, saa giffuer ieg eder venlig at vide, at ieg haffuer talet met K. M. derom oc ladet hans K. M. see eders Supplicatz, oc at hans K. M. suarede mig saa der til: Jeg vil icke haffue hanum det fordrag, det maa j scriffue hanum til. Saa er det mit raad, att j met det aller første begiffuer eder hiid til K. M., og dersom j da vil bruge Doctor Niels Hemmingsen, eders gamle præceptor, oc andre gode venner, at j kand bliffue samme kald quit, om j endelige bliffuer j eders proposito, for saadan sager skyld, som j mig tilscreffuet haffuer, da vil oc ieg icke vndfalde eder, om j min raad eller hielp begerendis vorder. Mit mening er, at j skulle littelige ansee, om eders

kald er ret effter Ordinantzen, som K. M. eder naadelige beuilget, oc siden huad det er at staa en lowelig oc ret kald imod oc icke were Gudz vilie vndergiffuen. Item at Gud kand oc vil giffue størcke, effter som hand legger byrden paa en. Betencker saadant oc andet dette lig, oc befaler saa Gud eders sag. Hæc potius tibi, amice charissime, materna quam Romana lingua propter certas causas (quas te, vbj huc veneris, non celabo) significare volui. Vale cum vxore honestissima, quam cum matre et omnibus amicis officiose salutes oro. Raptim Haffniæ 22 Augustj 1569.

T. Nicolaus Nicolaj Collingensis.

Udskrift: Eruditione, pietate ac humanitate viro præstantj M. Joannj Lagonio, lectori sacræ theologiæ Ripis ac ibidem Canonico, nunc vero episcopo Ripensi electo, amico suo semper amando.

Paategnet: Accepi . . . ¹⁾ Augusti coram M. Jacobo Matt(hiæ) hora 8 vespertina.

Orig. paa Kong. Bibl. i den Bøllingske Brevsamling.

7.

Gudtz naade wedt hans enborne Søn Jesum Christum wor herre och saliggjører. Hogborne Furste, stormectige konningh, allernaadigste Herre. Etthers Kon. Matt. føyger wy alle wnderdanigste att wiide, huorledis Gudt almectigste haffuer fraa thenne werden kaldett høglerdt Mandt salige Mester Kieldt Jull, som war Superintendent wdj Etthers Naades Wiborigh Stigt, woris och then christelige kiirckis gudfryctige Forstander, som er wdj Herren bortsoffuitt then anden dagh Martij nu forgangen, och er forthij nu thette Etthers Naades Capitell och Stiigten wden Superintendent och øffuerste forstander wdj Religionen. Huilckett wy Etthers Naades Hogmectighedt icke lenger haffuer kundt forholde, men medt allerførste och wnderdanigste tilkiende att gyffue. Bedendis alle ydmyugligste och wnderdanigste for Gudz æris och Religionsens beste, om etthers Naades gode raadt, willie och hielp her wdj, att wy och Stigten kandt medt thet første igien forsørgis medt en from, gudfryctigh, lerdt och geskiickte mandt, och haffuer therfore nu aff ferdigett thenne woris medbroder och Cannich

¹⁾ Her staar maaske d. 30.; men Blækket er saa afbleget, at Læsningen er uvis.

Mester Jens Block, Etthers Naadis wilie, gode raadt och samtycke ther wdj ydermiere att forfare, om ther effther kiirckens Ordinantz och skiick maa effther Etthers Naadis wilie skee election, [eller] Etthers Naadis Kon. Matt. ther wdj anderledes er till sindzs. Effther huilckett Etthers Naades raadt och gudfryctige wilie wy wille gierne som troo och hørsomme wndersaatt oss rette och holde. Forhobendes wisseligen, Etthers Naades Hogmectighedzs mildhedt wille haffue oss thette gandske Stigt medt en gudfryctige, lerd, from mandt och Religions samdirectighedzs troo elskere, tregeligen forsergitt, till Gudz ære och then christelige kiirckis nytte, gaffn och forbedringh, huilckett wnde oss Gudt Fader for sin elskelige Søns Jesu Christi wor Herres skyldt. Huilcken gode euige almectigste Gudt wy wille nu och alletidt haffue Etthers Naades Kon. Matt. medt lycksalige Regiment och languarendes sundhedt ydmyugeligen befalett. Handt beuare alle tidt naadeligen Etthers Naades Kon. Matt. Schreffuitt y Wiborigh then 6 dagh Martij Aar effter Christi Fødzell 1571.

Etthers Naades Kon. Matt.

Hørsomme, wnderdanige och gandske willige
Prelater, Canicher
och meenige Capitell y Wiborigh.

Udskrift til Kong Frederik den Anden.

Orig. (lidt beskadiget) i Geh.-Ark., Topograf. Saml. Viborg. Nr. 178.

8.

Kong. Matt. Breff til Lunde Capitell om Mester Niels Huidtz Electz, ut sequitur.

Frederich etc.

Wor synderlig gunst thilforn. Wiider, efftersom I wnderdanigst giffue thill kiende, wed Prouesterne och Kiøbstedtz Presterne offuer ald Schone att haffue paa wort naadigst behagh eligeret och wduoldt hederlig och hoglerdt Mand Mester Niels Huid, Sogneprest thill Hellige giesthuss Kircke wdi Kiøpnehaffn, thil en Superintendent wdj Schone sticht, och oss om wortt Sambtycke nu ther thil lader besøge: Tha lade wij oss samme Election icke allene befalde, men wille thend hermed fuldbyrdt och samphycht haffue. Och thill Sagens ydermere befordring haffue wij aldrede thilschreffuet for^{ne} Mester Niels Huid, att hand sig

med samme befallinge att antage icke schall weyre, men heller ethers begieringe och forhobninge ther wdj fuldgjære, huilchet wij ether naadigst icke kunde forholde, och ere ether med gunst och naade althiid beuogne. Beffallendis ether Gud. Actum Friederichsborg thend xxij Januarij Aar etc. Mdlxxvij.

Skaanske Tegnelse. I, Fol 131.

9.

Mester Peder Vinstrup, Sogneprest thill hellig geistis sogen wdj Kiøpnehaffn, sich breff liudendis som eptherfølger.

Frederich etc.

Vor gunst thillforn. Wider, at oss Elskel. mester Lauritz Bertelsen, Superintendent wdj Aarhus Stigt, haffuer vnderdanigst ladet giffue oss thillkiende, att hand nu thill yderste Allerdom met Siugdom och Skrøbelighed fast møgit beladis, saa hand icke mere kand sin bethroet kald och bestilling forestaa, som hand gierne wille och schulle, och therefore vnderdanigst haffuer weritt begierendis, att wij hannom fra samme thiennist wille naadigst forløffue: Tha haffue wij epther saadan hans leilighed hannom vdj samme hans begere naadigst beuilgit, och haffue for gott ansehet ether vdj hans stedt och wdj samme kald och Superintendentz befalling att wille bethroe och forordne. Thj bede wij ether och wille, atti rette ethers leilighed epther, strax effther Paske nu førstkommendis, att begiffue ether hiid offuer thill oss vdj wor kiøpstedt Kolding thilstede, tha hoes oss att thage ydermere beskiedt her om, och wor willge om aldthingist wiidere att forfare. Thermett schier wor wilge. Actum Skanderborg 12 Aprilis Anno 1587.

Sjælandske Tegnelse. XVI, Fol. 167.

10,

Frederich thenn Andenn medt Gudtz Naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konning etc.

Wor gunst tilfornn. Wiider, att som Sognepresten vdj wor kiøpstedt Othensee och herridtz Prouester wdj Fyens Sticht haffue nu weritt forsamlblitt, och wdtwald Ether till en Superintendent vdj for^{ne} Fyens Sticht effther Mester Niels Jesperssen, som nu nyligenn ther sammestedt død och afgangen er, och the nu ther

om haffue hafft theris Fuldmechtige hoss oss wnderdanigst begierendis, wij samme theris wall wille naadigst sambyche och confirmere, tha bede wij Ether och begiere, attj samme Kald och Embede wille Ether wnderdanigst anthage, och siiden medt thett første begiffue Ether till oss at giøre ethers Superintendentz Eed. Wij wille Ether wdj samme Ethers Kald och bestillinge naadigst handthaffue och beskytte wdj alle maade, som thett sig bør. Ther medt schier Oss till wilge. Schreffuitt paa wortt Slott Hadersleffhuss thennd iiij Dag Decembris, Aar etc. Mdlxxxvij.

Wnder wortt signett.

Friderich.

Udskrift: Oss Elsk^e hederlig och hoglerdt Mannd Mester Jacob Madzenn, Canick wdj Riber Domkircke.

Paategning: Dette min aldernaadigste Herre oc Konnings breff bleff mig præresenteret wdj Ripe Nyttaars aften A^o 1588 af M. Barthel N., Sogne præst till wor Frue i Ottense, och Her Chresten Brun, Sogne præst i Nyborg A^o 88.

Orig. i Geh.-Ark., Danske Kongers Hist. Fasc. 58.

11.

Till M. Frandtz lesemester wdj Roskyldt, att Kong. Matt. haffuer hannum forskonnett for Superintendentes Bestilling, vt sequitur, Christianus 4.

Vor gunst thillforn, wiider effthersom j wnderdanigst nogenn kortt thiidt siidenn forledenn haffue bevilgett att wille paathage ether Superintendentz Bestilling wdj Riiber Stiigtt, och ij nu wnderdanigst lader giffue thillkiennde, hurledis ether midler thidt er mögen suaghet och skrøbelighedt, saa wel som stor Sorrig och Bedrøffuelse thillslagenn, saa att ethers høstru er ether nu fraadødt, och effther latt ether mange smaa moderløse Børnn, wnderdanigst derfore begierendis, wij naadigst effther forbemelte leglighedt wille haffue ether for samme Bestilling och Kaldt forskonnett: Thaa haffue wij wnderdanigst (!) for^{ne} Ethers sorrigfull thillstandt, suaghet och skrøbelighedt ansehet och beuillgett, attj for samme kaldt och bestilling maa were och bliffue forskonidt och entledigett. Huoreffther I ether wnderdanigst kunde wiide att retthe etc. Ther mett etc. Actum Haffniæ 20 Jan. A^o 95.

Sjælandske Tegnelse. XVIII, Fol. 401.

12.

Till Manderup Pasberg, Superintendentz Bestilling wdj Riiber Stigt anrørendis, vt sequitur.

Mynn gandske wennlig helsenn nu och altidt forsendtt medt Gudt allermegtigste. Kiere Manderup Pasberg, synderlig guode venn, jeg betacker eder gandske wennligen for mögen beuist guode, huilckit jeg gernne egien modt eder forschylle will, wdj huis maade j kunde haffue gott aff. Jeg kandt eder venligen icke forholde, at ieg nu effther wor affschedt haffuer tallett med Søffren Christenssen, Sogneprest wdj Helssingøer, ohm [Superintendentz bestilling] wdj Riber Stigt, och endog jeg baade selff saa och wedt hiøglærde Mandt Doctor Peder Winstrup, Superintendentens ther samme stedtz, haffuer hannom formanett och tillthallitt, sig samme bestilling att skulle paa thage, met mange adskillige wittløffige erinring och formaning, saa haffuer handt sig dog paa det hiøgeste wndschyldet och besuerget thill samme kaldt och bestilling icke att were duchtig, medt anden ydermere besuering hand haffuer foregiffuitt, och efftherdj jeg ene for min Person hannom icke haffuer kundt therfore, løss giffue, haffuer jeg forsendt hannom thidt till ether, attj och kunde forhørre hanns menning, och saadant min allernaadigste Herre Prindtz sidenn wnderdanigst wille thill kiende giffue, att effthertj handt nu wdj saa maade ehr thenn første Person, som thill samme kaldt haffuer werrit thenckt, huadt hanns Maittz. thaa naadigst siunis therudinden att kunde schee, och ohm hans Maittz. hannom naadigst wille efftherlade och therfore lade quitt were; och j saa wille lade mig hog^{te} hans Maittz. naadigste willie och ether betenckende wiide, huadt mandt ydermere ther wdj kandt giorre. Huess jeg kandt giorre thet j kunde haffue ehre och gott aff, ther till finndis jeg stedtze willig, och will her medt etc. Actum Haffniæ 20 Jan. A^o 95.

Sjælandske Tegnelser. XVIII, Fol. 403.

13.

Raadsens schriffuelsze till Fredrich Rossenkrantz M. Niels Lauritzen anrørendis, vt sequitur.

Vor ganndske wennlig Helsenn tillforsenndt medt Gudt allermegtigste. Kiere Fredrich Rossenkrantz, besynnderlig guode venn, betacker wij eder vennligen for allt beuist guode, huilcket

att forschylle wij altidt will finndis willige, och kunde wij eder venligen icke forholde, att efftherssom M. Jacob Jenssen¹⁾, som var Biscop wdj Wiborrig, er med dedenn affgangen, och wdj hans Stedt er kaldett och tillforordnett M. Niels Lauritzen, som war Slodtzpredicanter her paa Kiøbenhaffns Slott, och efftherdj for^{ne} M. Niels medt thett første schulle begiffue sig offuer till Wiborrig, samme sitt kaldt att annamme, och wij gerne for Stigtens leglighedt schyldt, som nu paa enn tidt lanng haffuer vacceret, gernne wille haffue hannom befodrett, att hand medt thet første kunde affstedtt komme; huorforre wij wenligen wille haffue eder ombedittt, attj thenne leglighedt wille giffue wor naadigste Prindtz tilkiende, och thersom hanns Maitz. saa gott siunis, wille wij medt for^{ne} M. Niels begiffue oss till Fredrichsborre, nu paa tisdag förstkommendis, attj derforre wille well gierre och herudinden lade oss wide hanns Maitz. wilge, ohm wij till den tidt schulle komme, eller en anden beleglig tidt, effther hans Maitz. naadigste wilge och betenckende. Kiere Fredrich huiss wij for worre personer kunde gierre thet j kunde haffue æhre och gott aff, finner j os altidt wilige, och wille her medt etc. Actum Haffniæ 13 Junij A^o etc. 1595.

Sjælandske Tegnelser. XVIII, Fol. 444.

14.

..... David Jensen, Sogne-Prest thil vor Frue [Kircke] i Olb[orig, Olu]ff Jørgenson, Sogne-Prest i Sæby, Jørgen Peder-søn, Sogne-Prest i Tisted, Niels Rasmussen, Sogne-Prest i Sca-gen, och Giert Peittersøn, Sogne-Prest i Hiøring, gierer witterligt, ath eptherdi Gud alsommectigste epther sin faderlige Raad och Villie haffuer bortkalditt aff denne elendige Verden thil de ewige Boliger hederlige och hoylerdt Mand M. Jacob Jenssen, fordm Superintendent offuer Vindelboe Stift, och Kong. Mattz. Ordinantz, som udi voris Kircker her i Rigidt er giffuen, medfører, ath naar en Superintendent udi nogen Stift fattis, ath da Sogne-Presterne

¹⁾ Her har Affatteren af Brevet, som man let ser, gjort sig skyldig i en Fejltagelse. M. Jakob Jensen (Holm) var jo nemlig Biskop i Aalborg og levede endnu mange Aar efter. Paa nærværende Sted skulde have staaet: M. Peder Thøgersen.

allene aff Kiøbstederne i samme Stift skulle thiffuende Dag epther hans Død udi samme By, som den Affgangne i bode, forsamlis, ath udtvelle en, den de kiende en lærder Mand och skickelig baade udi Lærdom och Leffnedt. Da haffuer wi epther Kong. Mattz Ordinantz, thiffuende Dag epther den S. Mand hans Død, som er den 18 Junii udi dette Aar 1609, veridt i Olborig forsamledt, och epther Bøn och Paakaldelse thil Gud, fra huilcken alle gode och fuldkomne gaffuer kommer, paa vor allernaadigste Herres och Konges naadigste Behag igien udtvelidt hederlig och hoylerdt Mand M. Hans Bang, Sogne-Prest thil Hellig Giestis kircke i Kiøbenhaffn, thil ath vere en Superintendent offuer Vindelboe Stifft, huilckidt wi dog indstiller thil Hans Mattz. naadigste [Villie och gode Behag. Och] der som Hans Kong. Mattz. dette naadigst [vilde bevilge och samtycke], myndig och mectig giorer wi [heder]lige och hoylerde [Mand M. Thøger Pedersøn, Sogne-Prest] thil S. Bodels Kircke i [Olbori]g, paa allis voris [Vegne] ath kalde forneffnde M. Hans Bang eller huem Kong. Mattz. thil samme aandelige Embede naadigst vilde samtycke: ynsken des hannem Lycke och Velsignelse aff dett høye, samme Embede thil Gudtz Naffns Ære ath forestaa, Scholer och Kircker i denne Stift thil opbyggelse och forbedring, och thil mange deris Salighed. Thil ydermere forvaring skriffuer wi voris Hender her neden under. Actum Olborrig den 18 Junij, Aar 1609.

David Jensen	Olugh Jørgenssøn	Jørgen Pederssøn
med egen haand.	E. handtt.	mett egen Handt.

Niels Rasmussen, E. H. Gertt Peitersen, E. H.

Paategning: M. Tøger Pedersens fuldmagt, at ka[lde en] bisp wdj Wendelboe stift. Redditæ Ha[fnia].....

Beskadiget Orig. i Geh.-Ark., Fuldmagten er skreven med M. Thøger Pedersens Haand, men Underskrifterne ere egenhændige.

15.

Stormectige høybaarne Første, allernaadigste Herre och Konning. Jeg fattige Mand, Ethers Kong. Mattz. Undersaat, giffuær Ethers Kong. Mattz underdanigste thilkiende, ath Gud allermectigste epther sin guddommelige Vilges Behagelighed haffuer bortkaldidt aff denne elendige Verden thil sine evige Boliger hederlig och hoylerd Mand M. Jacob Jenssøn, fordm Superintendent

offuer Vindelboe Stift, den 29 Maji udi dette Aar 1609. Och Sogne-Presterne aff Kiøbstederne udi samme Stift haffuer epther Ethers Kong. Mattz. Ordinantz veridt forsamledt thiffuende Dag epther hans Død, thil adt udtvelge en lerdit och skickelig Mand thil samme gieslige Embede; da haffue de paa Ethers Kong. Mattz. naadigste och gode Behag udtvald hederlig och hoylerd Mand M. Hans Bang, Sogne-Prest thil Hellig Giestis Kircke i Kiøbenhaffn, thil ath were en Superintendent offuer Vendelboe Stift, huilckidt de dog stiller thil Ethers Kong. Mattz. naadigste Willie och gode Behag. Och der som Ethers Kong. Mattz. dett naadigst vilde bewilge, da haffuer forneffnde Ethers Kong. Mattz. underdanigste thienere, Kiøbsted-Presterne udi forneffnde stift, udseed mig Ethers Kong. Mattz. underdanigste thiener, forneffnde M. Hans Bang ath kalde eller en anden, huem Ethers Kong. Mattz. thil samme aandelig Embede naadigst vilde samtycke, epther den fuldmacts Liudelse, som de mig der paa giffuidt haffuer, och underdanigste er Ethers Kong. Mattz. Giensuar begierendis¹⁾. Actum Kiøbenhaffn den 27 Junij Anno 1609.

Eders Kong. Mattz.
vnderdanigste
Thøger Pederssen
egen handt.

Orig. i Geh.-Ark., Aflevering fra Justitsministeriet, »Kirkevæsen«.

16.

Wi epthersch^{no} Hans Søffrenssen, Sogneprest vdj Nyborg, Hans Vandall, Sogneprest thil Graabrødre vdj Odenisse, Segud Jørgenssen, Sogneprest vdj Suinborg, oc Hans Jacobssøn, Sogneprest vdj Nykiøbing i Falster, kiendis oc giøre witterligt for alle, at efftersom vii den 22 Junii vdi S. Knudtz Kircke vdi Odenisse ere vdualde oc fuldmyndig gjorde effter Ordinantzen aff mange Kiøbstedtz Prester offuer Fyens Stigtt at eligere oc kalde en skickelig, gudfryctig och lerd Mand thil Biscop oc Superintendent offuer samme Stigtt, som Gud thill Ære, hans christen Kircke til Forfremmelse y samme høye Embede kunde betienne: da

¹⁾ En Del Underdanighedsytringer forbigaas her, saa meget mere, som en Del af Brevet er hensmuldret.

haffue vii effter en aluorlig bøn thil Gud y dag, som er den 27 Junii, vdualdt oc kaldet, oc nu med dette vort obne breff vduelge oc kalde hederlig och høylerd Mand Doctor Hans Michelsen, nu Kong. Maytz vor allernaadigste Herris Hoff-Predicant, en Biscop oc Superintendent offuer Fyens Stigt at verre, vnderdanigst begierendis, Hans Majestet naadigst vilde denne voris Election oc Kald confirmere oc stadfeste. Da loffue wii paa woris oc menige Fyens Stigtis ministerii vegne, at ville kiende for^{ne} Doctor Hans Michelssen for voris rette Superintendent oc Biscop, oc beuise hannem all den ære oc lydighed, som gudfryctige Prestemend deris Biscop effter Gudtz oc christelig Øffrighedz Low plictige oc skyldige erre. Thil Vitterlighed haffue wii alle vort obne Kaldtbreff med egne hender oc vndertrøcte Signeter bekrefftet oc stadfest. Datum Kiøbnehaffn den 27 Junii Anno 1616.

Hans Søffrinsen Weille mpp. Hans Wandall R. mpp.

Segud Jurgenssøn mpp. Hans Jacobsen L. mpp.

Orig. i Geh.-Ark., Aflev. fra Justitsministeriet, »Kirkevæsen«.

17.

Rodschild Capittel fih breff om en Biscop at udueele.

C. 4.

W. S. G. T. Wi bede Eder och naadigst wille, at I nu strax lader Presterne udj Kiøbstederne i vort land Siælland tilschriffue, at de med forderligste sig forsamler udj wor kiøbsted Rodschild och sammestetz betencher sig paa en gudfrygtig, schichelig och lærd Mand, som de kunde udueele och Os vnderdanigst foreslaa til en Superintendent udj affgangne Bispis sted, Gud Allermegtigste for alting till Ære och Mennighedens Saligheds forfremmelse. Datum Glychstad den 9 Novemb. 1638.

Sjælandske Tegnelse. XXVI, Fol. 358.

18.

Welbiurdige, høywise Her Cantzeler, gunstige Patron. Nest woris ydmyge helsen och tilbørlige tacksigelse for mange beviste welgierninger, huilcke wi huer vdi sit sted met woris ringe tieniste och daglige forbøn igien at fortiene altid findis willige. Dernest gunstige Her Cantzeler, efftersom wi vnderschreffne

Kiøbstedspræster her aff Siælend haffue idag været forsamlet her-
vdi Roeschild efter hans Kong. Maytts woris allernaadigste herris
befalning, at betencke oss paa en gudfryctig, lerd och schickelig
Mand, som wi kunde vduælle och høystbemelte hans Kong. Maytt.
wnderdanigst fore slaæ til en Superintendent vdi affgangen woris
salige Bispis sted etc. Saa haffue wi vdi den hellige Trefoldig-
heds Naffn betencht oss paa dend hæderlig och høylerdt Mand
D. Jesper Brochmand S. S. Theol. Professor wdi Kiøbenhaffns
Universitet, aff Aarsager, som wdi dette metfølgende woris Indleg
indferdt ere, forhaabendis wisselig det til Guds æhre och den
christen Kirckis synderlig gaffn och opbyggelse skulle gerade,
om forschreffne den hæderlige Mand till det hæderlig bischoplige
Embede vdi dette Stifft aff høystbemelte hans Kong. M. samtyckt
worder. Er derfore alle woris ganske flittige och ydmyge Be-
giering, at den fromme och høywise Her Cantzeler som woris
geistlige Ordens fornemme Patron wille dette woris vnderdanigst
wahl och forslaug hans Kong. Maytt. vdi beste Formå forbringe
och gunstilig forhielp, at høystbemelte hans Kong. Maytt. det
same allernaadigst wille confirmere, dermet beviser hand vden all
tuiffel Gud en thieniste, hans christen Kircke en welgierning och
oss sampt meenige Clerisiet hervdi Stifftet en synderlige Favor,
som Gud allermegtigste met timelige och euige welsignelse wisselig
vil beløne, och wi wdi woris daglige bøner wille det stedse ihu-
komme. Och wille hermet haffue den welbiurdige fromme Her
Cantzeler met sin kiere welb. Frue, Børn och ganske husz wdi
den Allerhøystis Beskermelse throligen befahlet. Aff Convent-
huset wdi Roeschild d. 12 Decembr. 1638.

Niels Poffuelsen, Sogneprest thil Vor Frue i Kiøbenhaffn oc
Præpositus etc.

Thomas Lindeman, D. Pastor der Teutschen Gemein in Co-
penhagen.

Augustinus Sandt, Canonicus Roeschildensis subscripsit manu
propria.

Oluff Wind, Pastor ad D. Spiritus Havn. m. m.

Lauritz Mortensen, Sogneprest til Sancti Nicolaj Kirche i Kiø-
benhaffn.

Envold Nielsen, Sognepræst till Roeschilde Domkircke. Mpp.

Peder Rasmussen Lange, Sognepræst i Helsingør. Mpp.

Valentin Christensen, Sognepræst wdj Callundborgh, m. m.
 Jens Christensen Aalb., Sognepræst wdj Storehedding.
 Søffren Nielsen, Sognepræst thil S. Ibs Sogen i Roeschild, mpp.
 Anders Jensen Aalborg, Sogneprest til S. Peder i Slauelse, m.
 propria.

Oluff Bendtzøn, Sognepræst vdi Kiøge.

Severin Pouellsøn Gottlender, Sogne-Præst i Slangerup. Mpp.

Claus Hansen, Sognepræst i Oringborrig. Mpp.

Søffren Nielsen Maj, Sognepræst vdi Holbeck m. propria.

Blasius Hansen Kiøbenhaffn, Sogneprest till Nykiøbing m. propria.

Niels Andersen, Sogneprest til S. Peders kirke i Nestwed.

Arendt Andersen, Sogneprest vdi Præstøe.

Udskrift: Erlig och welbiurdig Mand och strenge Ridder Her
 Christian Friisz til Kragerup, Danmarckis Rigis Raad och Kong.
 Mayttz. Cantzeler, woris gunstige Patron, ganske ydmygeligen.

Orig. i Geh.-Ark. (Aflevering fra Kancelliarkivet, Kansler Friis's Breve).
 Skrevet med Enevold Nielsen Randulfs Haand. Det i Brevet om-
 talte »Indlæg» findes ikke mere vedlagt.

19.

D. Jesper Brochmand fich breff at ordinere M. Wichmand Hasen-
 bart til Biscop.

C. 4. W. S. G. T. Wider, efftersom wi naadigst haffue for
 gott andseet, at Oss Elsch^e Hæderlig och Høylærd M. Wichmand
 Hasenbart schall wdj affgangne D. Hans Wandels Sted were
 Superintendent offuer Wiborg Stift, huorpaa hand och for Oss
 sin Æd haffuer giort, samme sit kald och bestilling med ald flid
 at ville forestaae: da bede vi eder och naadigst ville, at I han-
 nom med det allerforderligste til Biscop ordinerer, paa det hand
 siden strax til for^{te} Wiborg sig kand begiffue. Datum Hafniæ
 den 9 Maj 1642.

Sjælandske Tegnelser, XXVII, 307. Smst. Fol. 314 findes en lige
 lydende Befaling til Biskop Brochmand om at ordinere M. Anders
 Andersen til Biskop i Aalborg Stift.

20.

Heros generose et perillustris Dn. Christiane Thomæe, Dñe
 de Stougard, Regiæ Majestatis Cancellarie Magnifice, Eqves aurate.

Regni Daniæ Senator amplissime, literati ordinis Patrone et Conservator secundum Deum et Regem benignissime, Fautor honoratissime.

Den allerhøieste Gud værdis Eders Magnificentz till sitt allerhelligste Naffns Ære, den christne Kirckis beskermelse oc dette loffligē Kongerigis wellstand att velsigne, lenge oc well spare oc bevaare!

Efttersom wor christelige Kircke Ordinantz, som os naadigst er confirmerit, tilhollder, naar udi nogett Stift fattis en Superintendent, Kiøbstedernis Sognepræster da att schulle komme tillsammans dett snareste de kunde, oc giffue fire Fuldmact til att udvelle en lærd oc skickelig Mand, som samme Superintendentens Embede till Guds Ære well kunde betiene: Da haffuer wi udi den Hellig Trefoldigheds Naffn efter foregaaende Guds Aands andectig paakaldelse oc den Fuldmact, som os aff de andre Kiøbstedes Præster udi Stigtelt efter Ordinantzen giffuen er, till woris Superintendent eligeret hæderlig oc høyleyrdt Mand H. Lauritz Jacobsen, Kong. Majestetz wor allernaadigste Herris Hoffprædicher, huilcken wi udj mange Aar haffuer kiendt en forneme, welbegaffuett oc skickelig Mand, formodendis dett till Guds hellige Naffns Ære, dett gansche Stigtis gaffn oc opbygelse att sche kunde. Huorfor vor underdanigste oc ydmyge begering er till Eders Magnificentz, att I for Guds hellige Naffns Ære oc Stiftens Wellferdt hans Kong. Majestet sodant wille andrage oc dette Waall med E. St. gode intercession huos vor allernaadigste Herre oc Konning, Konning Friderich den Tridie, till naadigst Confirmation gunstlig befordre. Wi ynske udi den Herris Jesu Naffn, hans Kongelig Majestett itt lycksaligt, langvarigt oc fredeligt Regiment, oc att Gud Eders Magnificentz denne store Wellgierning aff dett Høye, med timelig oc ewig Wellferdt rigelig wille belønne. Screffuitt udi Riber-Domkircke den 30 Julij Anni 1650.

III. V. Magn. devotissimi

Severinus A. Vellejus.

Georgius Palæmon

m. s.

P. Vard. m. s.

Ansgarius Severini

Henricus Ericius Pontoppidanus

Ecclesiastes Coldingensis m. m. ad S. Nicolai Wiellæ pastor. Mpp.

Orig. i Geh.-Ark., Aflev. fra Justitsminist., »Kirkevæsen».

Ny kirkehist. Saml. VI.

8

21.

Hans Kongelig Majestetis, min allernaadigste Herris naadigste befaling paa det vnderdanigste att efterkomme anlangende en skickelig Herrens Mand til Biscop vdi S. D. Hans Resens sted att votere: Da baade for den stoere Erudition, synderlig forstand och in Ecclesiasticis langwarig berømmelig och til dette hellige Embede stoerligen fornøden forfarenhed, den hæderlig og høilærd Mand D. Laurids Mortensøn Scavenius er aff Gud med begaffuit, voterer Jeg vdj Jesu Naffn paa velbemelte hæderlige och høilærde Mand D. Scavenium, in Academia Hafniensi Theologiæ Doctorem summum. Høstens Herre sende den, hand wil sende, och then hellige Gud, vdj huis haand di høyis hierter er, hand hellige och bøye samme hierter till att confirmere den Guds Mand til dette vichtige Embede, der Guds Ære merckeligen kand forfremme och Jesu dyrekiøbte Meenighed verdeligen forestaa. Amen, Amen! Roeschild den 24 Maji A^o 1653.

Christian Madzson Tausen

P. Coagiensis pr.

Orig. i Geh.-Ark., Aflev. fra Justitsminist., »Kirkevæsen«. Samme-
steds findes særskilte skriftlige Vota, afgivne af følgende Kjøbstedspræster
og alle lydende paa D. Lavrits Mortensen Scavenius og daterede Ros-
kilde (eller Conventhuset i Roskilde) 24 Maj 1653.

Anders P. Hegelund, Sognepræst i Stege.

Blasius Joh. Hafn., P. Ecclesiæ Nycopiensis in Odtzingia.

Augustinus Hansøn, Sognepræst i Skjelskør.

Søffren Nielsøn, Pastor til S. Jørgens og S. Ibs Sogne udi Roskilde.

Jens Christ. Aalborg, Sognepræst i St. Heddinge.

Nicolaus Haggæi, Pastor Christhavniensium.

Envold Nielsøn R., Pastor til Domkirken udi Roskilde.

Ericus Olai (Torm, Pastor ad D. Virgin. Hafn.).

Thomas Lindeman, D., Pastor Ecclesiæ Germ. Hafniæ, Pastor Regius.

Albert Jørgensøn Altelwelt, Sognepræst i Ringsted.

Matthias Velhafer, Pastor R. Croneburgensis et Helsingorensis (paa Tydsk).

David Christensen, Sognepræst i Helsingør.

Oluf Christensen til Vor Frue i Roskilde.

Petrus Willadus ad D. Mich. Slaglosia pastor.

Søffren Maj, Sognepræst i Holbæk.

Seuren Pouellsen G., Sognepræst i Slangerup.

Aarendt Andrisen, Sognepræst i Præstø (denne var dog ikke personlig
mødt, men havde medgivet M. Claus Hansen¹⁾, Præst i Vordingborg
og Provst i Baarse Herred, sit skriftlige Votum).

¹⁾ Dennes eget Votum savnes.

Følgende mere eller mindre herfra afvigende Vota afgaves:

Jacob Jensen Gysting stemte subsidiært paa D. Hans Svane, hvis D. Lavrits Mortensen Scavenius maaske paa Grund af Alderdom og Skrøbelighed ansaas for mindre skikket til Embedet.

Dirich Pederson, Præst til S. Martini i Nestved, der »af mange Prædikener, 4 hver Uge, saa og mange syge« hindredes i at møde personlig, stemte paa D. Peder Vinstруп, Biskop i Lund.

Johannes Brockmand, Sognepræst ved S. Nicolai Kirke i Kbhvn., stemte paa D. Jacob Matthiesen, Biskop i Aarhus.

Nicolaus Christ. Spend, Sognepræst ved Holmens Kirke, og Anders Jensen Hals, Sognepræst til S. Peders Sogn i Slagelse, stemte paa D. Jacob Matthiesen og subsidiært paa D. Lavrits Mortensen Scavenius.

22.

Roeskilde Capittell att votere paa en Biscop.

W. S. G. T. Efftersom D. Laurids Mortensen for nogen tid siden ved Døden er afgangen, dae beder wi eder och naadigst wille, at i med fordeligste lader samptlige presterne udi Kiøbstederne her wdi wort land Seeland tilskriffue, att de med det første mueligt sig forsamblar wdi wor Kiøbsted Roeskild, dersammestdz sig betencher, och en huer sit votum under sin hand indforseglet fraa sig giffuer paa en gudfryctig, skickelig och lærd mand, som de eragte til superintendent wdi dend affdødes sted att kunde were tienlig, Gud allermegtigste for alding til ære och menighedernes Saligheds forfremmelse, och dersom nogen for loulig forfald ey personligen kunde møede der udi byen, dae haffuer de dog deres mening derom skrifftilig att frae sig giffue och eder tilskicke, huilcke i tillige med en huers aff de tilstede komendis deris skrifftilig och, saaledis som forskreffuet staaer, aff enhuer indforseglet votum os saaledis wopbrøt med allerfordeligste haffuer att tilstille och wdi woer Cancelie indleffuere laede. Haffniæ 26 Junii 1655.

Sjælandske Tegnelser. 1654—6, Fol. 301.

23.

Doctor Peder Winstруп.

W. S. G. T. Wj bede Eder och naadigst wille, atj ordinerer os Elsch. D. Hans Hansen Suane, Professor in Theologia, til at were Superintendent wdj Siellands, saa och M. Marcus Christen-

sen til at were Superintendent wdj Staffanger Stift, efftersom de begge dieris³³æd for os afflagt haffuer. Haffniæ d. 21 Julij 1655.

Udkast i Geh.-Ark., Aflev. fra Justitsminist. »Kirkevæsen».

24.

D. Hans Svane at wie D. Johan Dirichsen til Bisp i Viborg.

F. 3.

W. G. T. efftersom os elskel. hæderlig oc høylærde D. Johan Dirichsen af os naadigst er tilforordnet at være Superintendent udi Wiborg Stift, oc hand nu hafver giort os sin æd, samme sit Embede christeligen oc wel at wille forestaa, da bede wi eder oc naadigst wille, at i hannem med forderligste til Biscop wier effter Ordinancen, paa det hand siden strax udi sit embede kand indtræde. Datum Hafniæ 11 Majj Anno 1659.

Sjælandske Tegnelse XXXV, 205. Smst. Fol. 819 findes et lignende Brev af 6te Juli 1660 til D. Hans Svane om at vie M. Hans Enevoldsen Brockmand til Biskop i Aarhus.
